

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické a sociální etiky

Bakalářská práce

**Eutanazie a důstojnost člověka
v katolickém učení církve**

Vedoucí práce: Mgr. Martina Pavelková

Autor práce: Eva Vráblová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3. ročník

Forma studia: kombinovaná

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

20. 3. 2010

Eva Vráblová

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Pavelkové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

I. TEORETICKÁ ČÁST	6
ÚVOD	6
1. PROBLEMATIKA EUTANAZIE	8
1.1 Historický vývoj názorů na eutanazii	8
1.2 Vymezení pojmu eutanazie	10
1.3 Motivy pro souhlas s eutanazií v současnosti	11
1.4 Pohled křesťanské víry	12
1.5 Hospicové hnutí	13
2. LIDSKÁ DŮSTOJNOST A VÝZNAM NADĚJE V SITUACI NEMOCI, BEZMOCI A UMÍRÁNÍ Z POHLEDU KATOLICÉHO UČENÍ	15
2.1 Etické aspekty lidského života v encyklice <i>Evangelium vitae</i> ...	15
2.1.1 <i>Svoboda člověka</i>	16
2.1.2 <i>Ztráta vztahu člověka k Bohu</i>	17
2.1.3 <i>Člověk a smrt</i>	18
2.1.4 <i>Život je dobro</i>	18
2.2 Význam utrpení v encyklice <i>Salvifici doloris</i>	19
2.3 Encyklika o křesťanské naději, <i>Spe salvi</i>	22
2.3.1 <i>Věčný život</i>	23
2.3.2 <i>Novověk, víra v pokrok</i>	24
2.3.3 <i>Bůh, základ naděje</i>	25
2.4 O vztazích mezi vírou a rozumem v encyklice <i>Fides et ratio</i>	26
2.4.1 <i>Hledání pravdy</i>	26
2.4.2 <i>Pravidla rozumu</i>	28
2.4.3 <i>Moudrý člověk</i>	28
2.4.4 <i>Bádání bez vztahu ke křesťanskému názoru</i>	29
2.4.5 <i>Víra a rozum</i>	30

2.5	Přirozený zákon a svědomí člověka v encyklice Veritatis splendor	30
2.5.1	<i>Rozlišovat mezi dobrem a zlem</i>	31
2.5.2	<i>Zabsolutizování svobody</i>	32
2.5.3	<i>Univerzálnost přirozeného zákona</i>	33
2.5.4	<i>Morální zákon a činnost rozumu</i>	35
2.5.5	<i>Mravní svědomí člověka</i>	36
	ZÁVĚR	37
II. PRAKTICKÁ ČÁST		42
1.	CÍL ŠETŘENÍ	42
2.	METODIKA ŠETŘENÍ	42
3.	HYPOTÉZY	43
4.	VÝSLEDKOVÁ ČÁST	44
5.	OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	53
6.	DISKUZE	55
	ZÁVĚR	57
	Seznam literatury	60
	Seznam příloh	62
	Přílohy	63
	Abstrakt	67
	Abstract	68

Motto: „*Největším zločinem je dávat přednost vlastnímu životu před ctí a ztratit důvody života z lásky k životu fyzickému.*“

(Juvenalis, Satiry VIII)

1. Teoretická část

Úvod

Téma eutanazie, které jsem si zvolila pro diplomovou práci, velmi úzce souvisí s mou profesí zdravotní sestry. Při práci se seniory jsem s tímto tématem často konfrontována a dlouhodobě o něm přemýšlím. Také časté diskuse s mými dospívajícími dětmi mě přesvědčily o tom, že toto téma je velmi aktuální a je potřeba o něm hovořit.

Původně jsem se v souvislosti s tématem eutanazie chtěla zabývat otázkou svědomí člověka a jeho schopností rozpoznávat dobro a zlo. Po vyhodnocení dotazníku ve mně uzrála potřeba zabývat se spíše otázkou lidské důstojnosti a naděje a ve své práci obhájit v souvislosti se stářím, nemocí, umíráním a utrpením nepřijatelnost eutanazie právě s ohledem na lidskou důstojnost.

V České republice již byly podány návrhy na uzákonění eutanazie. Tyto návrhy pak následně rozpoutaly diskusi mezi veřejností. Tato diskuse se samozřejmě nevyhne emocionálním obsahům, zejména proto, že jde o otázku etickou a bezprostředně se dotýká samotné existence člověka a smyslu jeho života.

Je důležité si uvědomit, že eutanazie se netýká jen pacienta, ale ovlivňuje celé okolí, jak lékaře a příbuzné, tak i mladé lidi a celou společnost. V současné společnosti, která prezentuje převrácené hodnoty, spatřuji v přípuštění myšlenky destrukce člověka reálné nebezpečí. Stále sílící hlasy toto riziko jedině potvrzují. Domnívám se, že eutanazie dává mladým lidem i celé společnosti nesprávné

poselství o tom, v čem spočívá hodnota života. Uzákonění by znamenalo, že život člověka má hodnotu jen tehdy, pokud je výkonný.¹

Cílem práce je tedy pokusit se obhájit důstojnost života jako jednoznačnou odpověď na to, zda je možné eutanazii povolit či nikoliv. Na základě výzkumu jsem se chtěla seznámit s názory středoškolských studentů, kteří stojí na prahu dospělosti a v blízké budoucnosti budou přebírat odpovědnost za naši společnost.

V úvodní teoretické části se pokusím popsat historický vývoj eutanazie a vymezím její pojem. Dále se budu zabývat motivy, které by mohly vést k její obhajobě. Zmíním se i o hospicovém hnutí a paliativní péči a pokusím se vysvětlit, v čem spočívá jejich význam. Také bych zde chtěla objasnit, proč je postoj církve k eutanazii odmítavý. Tuto část pak rozvedu v druhé části mé práce.

V dalších kapitolách bych se chtěla zamyslet nad základními otázkami člověka, na které odpovídá katolické učení:

kdo jsem? odkud pocházím a kam jdu? proč existuje zlo? co bude po tomto životě?

Pokusím se uvažovat nad významem života a smyslem utrpení. Východiskem mi bude přirozený zákon, přičemž podstatným pro mou obhajobu lidské důstojnosti bude rozum a poznávaná pravda, smysl života a naděje.

Cílem praktické části je v nereprezentativním výzkumu doložit některé hypotézy týkající se chápání pojmu eutanazie a přístupu k ní, včetně postoje k otázce uzákonění eutanazie v České republice u osmnáctiletých studentů. Oslovím studenty čtvrtých ročníků dvou rozdílných gymnázií: Gymnázia všeobecného v Moravských Budějovicích a Biskupského gymnázia v Brně.

Nejvíce mě budou zajímat odpovědi studentů na otázky významu utrpení v životě člověka, zda jsou pro nebo proti uzákonění eutanazie v naší zemi a co si myslí o možnosti jejího zneužití. Sledovat budu také to, jestli měli možnost v průběhu školního vyučování se s touto problematikou seznámit. Oslovení studentů proběhne formou dotazníků.

Jako zdroj informací využiji některé encykliky Jana Pavla II. a Benedikta XVI. Dále budu čerpat z publikací profesorky a lékařky Marty Munzarové, která je

¹ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 40

pokládána v naší zemi za nejvyšší autoritu zabývající se širokou problematikou eutanazie a jejíž pohled je mi velmi blízký. Dalším zdrojem, který budu využívat, jsou knihy kněze Marka Váchy, dále Josefa Petra Ondoka, Petera Bergera a instrukce Kongregace pro nauku víry *Bona et iura*.

1. Problematika eutanazie

Pohled na utrpení a smrt současné společnosti se velmi změnil. Tato společnost zpochybňuje dokonce i základní hodnoty lidského života. Lékařská věda zdokonalila svou schopnost léčit a je schopna prodlužovat lidský život i za zvláštních situací. To s sebou přináší další otázky etického charakteru. Lidé, kteří žijí v takovéto situaci, se samozřejmě zamýšlí nad smyslem pokročilého stáří a smrti. Zajímají se, zda mají právo zkrátit svůj život, který je naplněn už jen utrpením a přivodit si sladkou smrt. Podle některých z nich tento způsob odchodu ze života je více v souladu s lidskou důstojností, než pomalé umírání a čekání na smrt.²

1.1 Historický vývoj názorů na eutanazii

Etymologie řeckého termínu „*eu-thanatos*“ je „dobrá smrt“. Názory na eutanazii v řecko-římské kultuře odpovídaly jejímu chápání pojmu zdraví a pojmu důstojnosti lidské bytosti. Sokrates, Platon a představitelé stoické školy až k Senekovi schvalovali eutanazii v případě těžkého utrpení. Podle nich má člověk právo volit způsob, jak svůj život ukončí. Bylo praktikováno i usmrcování defektních dětí. Aristoteles naopak odmítal eutanazii motivovanou nesnesitelným utrpením, připouštěl ovšem ukončení života defektních dětí.³

Středověké křesťanství radikálně odmítá eutanazii. Dobrovolný odchod ze života pokládá sv. Augustin, podobně jako Aristoteles, za projev zbabělosti

² srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*, str. 15

³ srov. ONDOK, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicina*, str. 166, 167

a navíc z křesťanského pohledu za překročení příkázání „nezabiješ“. Tomáš Akvinský, největší teolog středověku zaujímá obdobný postoj. Navíc připojuje i další důvody: dominium Boha nad lidským životem, příklad Krista apod.⁴

V novověku se začíná stále více uplatňovat sekulární hledisko přirozené etiky, která se neopírá o náboženství. Montaigne i D. Hume jako představitel vrcholného období britské empirické etiky 17. a 18. století připouštějí eutanazii v situaci nesnesitelné bolesti.⁵

Novověká filozofie se vyznačuje obratem k subjektu – filozofie Já, v empirismu k obratu k subjektu jakožto smyslové bytosti. Na půdě empiristické etiky se vyvinul také etický utilitarismus, který je dnes velmi rozšířen. Z této etiky, která mravní jednání posuzuje podle principu hédonismu a užitečnosti následků, vycházejí i přímá východiska pro utváření názorů současné společnosti na eutanazii a na kladný postoj k jejímu schválení.⁶

Minulé století přineslo hrůzné zneužití nucené eutanazie v období německého nacismu. Nacisté vytvořili program, který vešel do dějin jako program „T4“. Tento program znamenal nedobrovolnou smrt pro 70 000 pacientů. Důvodem bylo vybití „unseless mouths“ (neužitečných jedlíků), ale také uvolnění lůžek pro zraněné vojáky, kteří se vraceli z fronty. Poprvé zde byl použit plyn, zabíjení injekcí bylo velmi pracné a neekonomické. Technologie tohoto programu pak byla přemístěna do Osvětimi, Majdanku a Treblinky.⁷

V důsledku těchto skutečností (a i skutečností jiných) se dostává do popředí otázka etické ospravedlnitelnosti dobrovolné i nucené eutanazie. V diskuzi o tomto tématu se setkáváme se spektrem odlišných názorů více nebo méně liberálních ve vztahu k etické kvalifikaci eutanazie.⁸

Je patrné, že otázky týkající se života a smrti a odpovědi na ně nejsou pro současnou generaci o nic snadnější a jednoznačnější než pro generace předchozí.

⁴ srov. ONDOK, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicina*, str. 167

⁵ srov. ONDOK, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicina*, str. 167

⁶ srov. AZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 31

⁷ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 119

⁸ srov. ONDOK, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicina*, str. 169

V průběhu celých dějin se lišily pohledy myslitelů na způsob odchodu ze života a na termín dobrá smrt.

1.2 Vymezení pojmu eutanazie

V současné době se objevují na různých místech světa hnutí pro eutanazii, eufemisticky nazývaná jako hnutí za právo zemřít s důstojností. Faktem je, že pojem eutanazie nabývá v diskursu různých významových konotací, které ovlivňují do určité míry také postoje mluvčích k této problematice.

Například Marta Munzarová vymezuje pojem eutanazie jako úmyslné ukončení života člověka někým jiným než člověkem samotným na jeho vlastní žádost. Klíčovým prvkem jsou tedy zde: úmysl zabít, zabití a vlastní žádost pacienta.⁹

Také Světová lékařská asociace definuje eutanazii podobně. Eutanazie je vědomé a úmyslné provedení činu s jasným záměrem ukončit život jiného člověka za následujících podmínek: subjektem je kompetentní informovaná osoba s nevléčitelnou chorobou, která dobrovolně požádala, aby její život byl ukončen. Jednající ví o stavu této osoby a o jejím přání zemřít a páchá tento skutek s prvořadým úmyslem ukončit život této osoby.¹⁰

Dřívější třídění na pasivní a aktivní eutanazii by mělo být vymýceno, neboť v sobě zastřešuje diametrálně odlišné úmysly a činy: na jedné straně nezasáhnutí s úmyslem zabít a na druhé straně u umírajícího nepokračování v takových léčebných postupech, které vedou jen k prodlužování bolestného umírání a které jsou již zbytečné a marné. Druhý způsob jednání je po mravní stránce chválný a zcela v souladu s lékařskou etikou.¹¹

Slovenský autor Josef Vozár, který napsal ucelenou publikaci o právních aspektech eutanazie, vymezil tento pojem jako úmyslné ukončením života

⁹ srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*, str. 8

¹⁰ srov. MUNZAROVÁ, M. et.al. *Proč ne eutanazii aneb být či nebýt?*, str. 19

¹¹ srov. MUNZAROVÁ, M. et.al. *Proč ne eutanazii aneb být či nebýt?*, str. 21

smrtelně nemocného člověka, který je plně právně způsobilý k právním úkonům, na jeho žádost.¹²

První zemí, kde byla eutanazie uzákoněna, je Holandsko a to v roce 2002. Také v naší zemi se diskutuje v rozhlasu, médiích, v denním tisku o legalizaci eutanazie. Pomalu se začíná měnit vnímání společnosti ve prospěch zabíjení pacientů jejich lékaři.

1.3 Motivy pro souhlas s eutanazií v současnosti

Důvody, proč právě v současné době jsou otázky ukončování života otevírány, souvisejí kromě jiného také s výrazným rozvojem medicínského oboru. Dnes je možno prodlužovat i takové životy, které byly před pár lety odsouzeny k zániku. Ale pokrok má i stinnou stránku. Dochází totiž k situacím, že život člověka přetrvává, ale je zároveň vnímán jako obrovská zátěž jak pro nemocné, tak pro jejich příbuzné. Ti na jedné straně trpí pohledem na své blízké a na druhé straně existuje reálné nebezpečí, že eutanazie postaví pacienty do psychologického tlaku na ukončení života.¹³

Může vzniknout situace, ve které se rozhodnutí k eutanazii bude očekávat. Pracuji se seniory a sdílím podobnou zkušenost s ostatními pracovníky týkající se např. návštěvy prarodičů pouze v den pobírání jejich důchodu. Často se stává, že smrt prarodiče je vázána na dědictví nemovitosti nebo finanční částky. Mladí lidé v současné době většinou nežijí ve společných domácnostech se svými rodiči a nitky vzájemných vztahů mezi oběma generacemi jsou zpřetrhány. Mohou si tak snadněji vytvářet názor, že odchod ze života ve správnou chvíli je nesobecký. Nejedná se tak vlastně o skutek lásky? Může vzniknout i situace, kdy starý a bezmocný člověk bude cítit vinu za to, že ukrajuje ze společného koláče mladým lidem, že lpí na životě a nevolí raději „sladkou smrt“.¹⁴

¹² srov. VOZÁR, J. *Eutanázia, právne aspekty*, str. 32

¹³ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 11

¹⁴ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 141

Dalším motivem je respekt společnosti k individualitě, k autonomii jednotlivce. Současný člověk sám za sebe rozhoduje a posuzuje své vlastní zájmy a potřeby. Proč by vlastně neměl právo rozhodovat o způsobu ukončení vlastního života? Tento postoj souvisí se sekularizací naší společnosti. Jestliže člověk necítí zodpovědnost vůči Bohu a je přesvědčen, že život je jen zde na zemi, pak zásady nedotknutelnosti života ztrácejí svou sílu. Jestliže smyslem života je snaha o optimální kalkul libostí a nelibostí, tak ve chvíli, kdy začínají převažovat nelibosti, nemá cenu zde ještě být.¹⁵

Dvě třetiny holandských pacientů žádají o eutanazii ani ne z důvodů nepřekonatelné bolesti, jak si ostatně myslí většina laické veřejnosti, ale spíše z důvodu bolesti emocionální, sociální nebo spirituální. Léčba fyzické bolesti je v současnosti velmi dobře léčitelná.¹⁶

Dvacáté a následující století charakterizuje odmítání a popření smrti. V naší době jen malé procento lidí umírá doma. Smrt nepatří do bytů a do běžného života, je lépe o ní nic nevědět a moc o ní nepřemýšlet. Našimi největšími hodnotami jsou přece zdraví, úspěch, kariéra, peníze, dlouhý, snadný a bezstarostný život. Vědomí nebo spíš přípuštění si vlastní smrtelnosti a omezenosti by nám mohlo tyto představy naleptávat.¹⁷

1.4 Pohled křesťanské víry

Křesťanství vnímá bolest opatrněji než např. hédonismus. Proti bolesti je vždy potřeba bojovat a o tlumení bolesti je vždy usilováno. Na druhé straně křesťanství neříká, že je bolest vždy, všude a za všech okolností jen negativní. Pacienti, kteří přestáli nějakou těžkou nemoc, vidí často svět a jeho hodnoty jinak, a většinou lépe. Podle křesťanského učení má bolest, zvláště v posledních okamžicích života, zvláštní místo v Božím plánu spásy. Je totiž podílem na Kristově utrpení

¹⁵ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 11

¹⁶ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 13

¹⁷ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 13

a sjednocením se s jeho vykupitelskou obětí, kterou on přines v poslušnosti Otcově vůli¹⁸.

Jelikož stále přibývá otázek týkajících se konce života člověka, vydala Kongregace pro nauku víry stanovisko, ve kterém srozumitelně vyjádřila svůj postoj.

„Může se stát, že někteří lidé dojdou k přesvědčení, ať už na základě dlouhotrvající a těžce snesitelné bolesti, či z citových nebo jiných důvodů, že mohou legitimně žádat smrt nebo ji přivodit druhým. I když v podobných případech osobní odpovědnost může být snížena nebo může i zcela chybět, chybný úsudek, do něhož svědomí snad v dobré víře upadá, nic nemění na povaze tohoto vražedného činu. Činu, který sám o sobě zůstane vždy nepřípustným. Prosby těžce nemocných lidí, kteří se dovolávají smrti, nelze chápat jako projev skutečné žádosti o eutanazii. Jde totiž téměř vždy o dožadování se pomoci a lásky. To, co nemocný člověk kromě lékařské péče potřebuje, je láska a lidská i nadpřirozená vroucnost ducha. Jí může a má být obklopen ze strany všech, kteří jsou mu blízcí, ať už rodičů a dětí, či lékařů a ošetřovatelů.“¹⁹

1.5. Hospicové hnutí

V této souvislosti je potřeba zmínit velký význam hospicového hnutí, neboť toto hnutí a vznik hospiců je v debatách o eutanazii velmi výrazným argumentem. V hospicích se život pacientů nezkracuje ani neprodluhuje, jedinou léčbou je léčba paliativní, tedy léčba mírnící bolesti a symptomy nemoci. Paliativní medicína se snaží ošetřit všechny rozměry člověka. Celková bolest zahrnuje tyto jednotlivé složky: fyzickou, sociální, emoční a spirituální.²⁰

Pokud by nějaký odchod ze života zasluhoval název důstojná smrt, pak by to měla být spíše než eutanazie smrt v hospici. Základní filozofií hospiců totiž je, aby pacient umíral obklopen laskavým personálem. Významné je vědomí

¹⁸ srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*, str. 19

¹⁹ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*, str. 18

²⁰ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 69

pacienta, že není na obtíž a že okolí vnímá jeho důstojnost bez vztahu k jeho schopnostem, intelektu, paměti, výkonu, bohatství a podobně. Je zde zřetelná snaha doprovodit člověka na cestě až jejímu konci.²¹

V naší zemi zakládá první hospic Marie Svatošová roku 1995 v Červeném Kostelci. Díky i jejímu úsilí je v současnosti v naší republice přibližně desítky hospiců a nové snad budou stále vznikat.

Nutno ale podotknout, že stále největší počet životů končí v nemocnicích, kde i přes velkou snahu personálu doprovázet umírajícího není možné. Z kapacitních i prostorových důvodů nelze zajistit potřebnou a všestrannou péči o člověka. Také proto je tento způsob odchodu ze života spíše skličující. Myslím, že právě z tohoto důvodu je strach z umírání v člověku tak silný. Nemocnice jsou zacíleny především na řešení problému nemoci a fyzické bolesti.

V naší zemi, v současnosti, je již vzdálená doba, kdy běžný model vícegenerační rodiny byl samozřejmostí. V zemích, kde tento model funguje, je člověk neustále v předivě vztahů k rodičům a prarodičům, později k rodičům a vlastním dětem a konečně k dětem a vnukům. V takových zemích problematika eutanazie není na programu dne. Pacienti žádají o eutanazii z důvodu osamělosti, protože je nikdo nenavštěvuje. Partneri nejsou nebo jsou mrtví, vlastní děti s vnuky žijí daleko. Také soudí, že pro malé děti není vhodné, aby se dívaly na ošklivost umírání. Kolegové z práce či ze studií si nenašli cestu a člověk má pocit, že je již zbytečný a na obtíž všem.²²

Domnívám se, že je hospicová péče stále málo využívána. V myslích rodinných příslušníků převažuje pocit, že nejlepší pomoc pro jejich blízkého zajistí lékaři a sestry v nemocnici. Vztahový prožitek blízkosti umírajícímu člověku je většině současných lidí cizí.

²¹ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 147

²² srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 141

2. Lidská důstojnost a význam naděje v situaci nemoci, bezmoci a umírání z pohledu katolického učení

„Pohled na starověké dějiny jasně ukazuje, jak v různých částech země, formovaných různými kulturami, vyvstávají v téže době základní otázky, které charakterizují běh lidské existence: *kdo jsem? odkud pocházím a kam jdu? proč existuje zlo? co bude po tomto životě?*“²³

Jsou to otázky, na které hledám i já sama odpověď. Připadám si jako poutník, který objevuje nová a skrytá místa, přemýšlím o šířce a hloubce cesty, po které procházím, o cílech, které jsem si vytýčila a o smyslu lidského putování. Při hledání smyslu života tyto otázky lidské srdce znepokojují a při jejich zodpovězení si volíme směr života, cestu, kterou se vydáváme a i to, jak svůj život utváříme.

V následující kapitole se pokusím prozkoumat některé etické aspekty lidského života v několika vybraných encyklikách a pokusím se objasnit, jakým způsobem se k zásadním otázkám života staví katolická církev.

2.1 Etické aspekty lidského života v encyklice *Evangelium vitae*

Většina lidí současné společnosti nevnímá svůj vlastní život jako život, který přesahuje hranice života zde na zemi. Nevnímá ani, že ho lze naplnit jen účastí na životě s Bohem. Tato ztráta vědomí Boha s sebou přináší změnu v chápání dobra i zla. Člověk při hledání určitých odpovědí spíše používá své subjektivní mínění podle vlastních měřítek. Nese to také s sebou zkreslené vidění hodnoty a důstojnosti člověka.

Často hledám odpověď na otázku, jak je možné, že taková situace nastala?

²³ JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 1

Určitě existuje celá řada důvodů a příčin, nad kterými je potřeba se zamýšlet. Velký vliv na tuto situaci má úpadek lidské kultury a s tím souvisí i úpadek lidské morálky. V souvislosti i s otázkou eutanazie je pak obtížné jasně vidět hodnotu člověka a i jeho práva a povinnosti.

2.1.1 Svoboda člověka

S lidskou důstojností úzce souvisí svoboda člověka a právo na svobodná rozhodnutí. Bohužel se ale často zapomíná, že svoboda činí člověka také zodpovědným za vlastní činy.

„Svoboda popírá samu sebe, sebe ničí a stává se nástrojem ničení druhých, jestliže nechápe a nezachovává své "zásadní spojení s pravdou". Kdykoliv se totiž chce zbavit závislosti na jakékoliv tradici a autoritě, uzavírá se také před zásadními známkami objektivní a společné pravdy, která je základem života jednotlivce i společnosti. Následkem toho pak člověk ztrácí jediný a nepochybný úsudek při rozhodování, totiž pravdu o dobru a zlu. Místo toho používá své subjektivní a proměnlivé mínění, jehož měřítkem je vlastní užitek a potěšení.“²⁴

Velmi silně vnímám, že společnost se pomalu formuje jako společnost individualit, lidí, kteří žijí izolovaně, ztrácí se mezilidská pouta. Současný člověk spíše přemýšlí v rovině užitku a potěšení. To pak následně souvisí s tím, že určitá, někdy i zásadní rozhodnutí, jsou tímto pohledem hodnocena a to, co bylo dříve pokládáno za provinění, může být nyní pokládáno za právo.²⁵

Ve společnosti v současnosti existuje požadavek, aby měl každý člověk co největší osobní svobodu. Hledá se kompromis. V tom případě ale zaniká vztah ke společným hodnotám a k absolutní pravdě pro všechny.

Tuto situaci velmi výstižně vyjádřil papež, když hovoří o společnosti, která se tak „ocitá na nejisté půdě pohybujícího se písku, na půdě absolutního relativismu. Takovéto chápání svobody vede k naprostému odklonu od sociálního

²⁴ JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 19

²⁵ srov. JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 20

spolužití. Potom se vše stává předmětem dohody a výměnného obchodu: rovněž ono první ze základních práv, totiž právo na život.²⁶

2.1.2 Ztráta vztahu člověka k Bohu

V této kapitole jsem rozvažovala nad situací člověka, který ztrácí vztah k Bohu. To, že dojde k narušení vztahu člověka k Bohu, nutně musí znamenat i změnu vztahu k člověku, k jeho důstojnosti a k jeho životu. Dochází k porušování morálního zákona v tak závažných situacích, jakým je například zachovávání života. V této souvislosti se jedná o projev zvráceného pojetí svobody, o určitý zápas mezi „kulturou života a kulturou smrti“, jak o nich hovoří papež.²⁷

„Oslabení vztahu k Bohu i k člověku vede nezbytně k "praktickému materialismu", ve kterém vzrůstá individualismus, utilitarismus a hedonismus. Místo hodnot spojených s "být" nastupují hodnoty spojené s "mít".²⁸

Tato situace se projevuje v každodenním životě člověka. Nejvyšší hodnotou se stává materiální nadbytek, konzumování a nakupování věcí, význam hraje fyzický půvab i tělesné potěšení. Opomíjené jsou přitom ty zásadní a nejvyšší hodnoty člověka, jako je víra, náboženství, mezilidské vztahy. V této perspektivě také bolest a utrpení nemohou být přijímány jako součást osobnostního rozvoje, jsou odmítány, považovány za neužitečné zlo, kterému je třeba se co nejradikálněji vyhybat a bojovat proti němu. V situaci, kdy již neexistuje naděje na dobré zdraví v budoucnosti, člověk ztrácí smysl vlastní existence a dozrává v něm touha přisvojit si právo na jeho ukončení.²⁹

²⁶ JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 20

²⁷ srov. JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 21

²⁸ JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 23

²⁹ srov. JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, článek 23

2.1.3 Člověk a smrt

Ztrátou vztahu člověka k Bohu, k transcenci, také v důsledku rozvoje lékařské vědy, se mění i vztah člověka ke smrti a umírání.

Jestliže lidé považují život za smysluplný pouze tehdy, kdy mohou být aktivní, soběstační, kdy očekávají budoucí prožitky, pak ve chvíli, kdy do jejich života vstupuje bolest, nemoc nebo stáří, vidí v jeho ukončení spíše vysvobození. Život, který přináší již jen utrpení, pak nemá žádný význam, žádný smysl a další budoucí utrpení není žádoucí. Od takovéto zátěže je potřeba se osvobodit.³⁰

Setkávám se názorem, že člověk sám je pro sebe pravidlem a normou. Myslí si, že nikdo nemá právo rozhodovat o jeho životě, že toto právo je výhradně jeho. Za těchto okolností se lidé dostávají do pokušení uchýlit se k eutanazii. Jsou přesvědčeni, že ovládnou smrt tím, že ji předejdou, a tak sobě nebo druhému člověku umožní bezbolestný konec, nebo jak se v současnosti říká, umožní jim sladkou smrt.³¹

Často slýchám, že je přece velice humánní nenechat člověka trpět, vždyť stejně už nemá nic hezkého před sebou. Mentalita vyspělých společností je zaměřena spíše na efektivnost a rostoucí počet starých lidí je vnímán jako problém. Život, který není výkonný, nemá již žádnou cenu. Ve skutečnosti však to, co se zdá být rozumné a lidské, se při hlubším zamyšlení a prozkoumání jeví jako absurdní a nelidské.³²

Myslím, že je velmi důležité dále se zamýšlet nad absurdností a nelidskostí takovýchto úvah.

2.1.4 Život je dobro

Je potřeba se zamýšlet, jestli život má smysl v každé životní etapě, v každé, i když někdy velice složité a nelehké situaci.

³⁰ srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, článek 64

³¹ srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, článek 64

³² srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, článek 64

„Život je vždy dobro. Člověk je povolán k tomu, aby porozuměl nejhlubšímu důvodu tohoto intuitivního výroku, který je zároveň podloženu zkušeností.“³³

Proč je život dobro?

Pro mě bylo velice důležité si i pro sebe na tuto otázku odpovědět. V této encyklice je odpověď tak výstižná a hluboká, že ji cituji: „Život, který Bůh dává člověku, je zcela jiný, než život jakéhokoliv druhého tvora. Stojí ve světě jakožto obraz Boha, znamená jeho přítomnosti a odlesk jeho slávy. Člověk je tedy poctěn nejvyšší důstojností, která má své hluboké kořeny v poutu, jímž je spojen se svým Stvořitelem: v člověku září odraz samotné podstaty Boží.“³⁴

Po nalezení odpovědi na otázku, proč je život dobro, je možné dále přemýšlet nad významem utrpení v lidském životě.

2.2 Význam utrpení v encyklice *Salvifici Doloros*

Při úvahách nad lidskou důstojností se nelze otázce utrpení a jeho smyslu vyhnout.

„Lidská bolest totiž vzbuzuje *soucit*, ale také působí *úctu* a svým způsobem nahání *strach*: skrývá se v ní totiž určitá tajemná síla.“³⁵

„V jakémkoli utrpení, které člověk snáší, a zároveň ve veškerém světě bolesti je nevyhnutelně obsažena *otázka: Proč?* Je to otázka po příčině, smyslu a zároveň po konečné hranici (*až kam?*), a konečně po nejvyšším smyslu: co je spojeno nejen s lidským utrpením, ale zjevně vymezuje přímo to lidské, co je obsaženo v člověku samotném, tedy právě to, čím zvláště je utrpení lidské.“³⁶

Každý člověk v situaci, kdy trpí on sám nebo jeho blízký, kdy vnímá velké utrpení lidí ve světě v době válečných konfliktů nebo při živelných katastrofách, ptá se po příčině. Člověk, který nenachází uspokojivou odpověď, trpí tím intenzivněji.

³³ srov. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 34

³⁴ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 34

³⁵ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 4

³⁶ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 9

Otázky, které se dotýkají zla a utrpení jsou velmi závažné a těžké otázky. Proč je zlo? Proč je zlo na světě? Proč existuje utrpení?

Otázky týkající se utrpení člověka a zla ve světě jsou otázky, na které není snadné odpovědět, neboť odpověď nenajdeme u člověka, ale můžeme se ji dozvědět pouze od Boha.³⁷

Je dobře známo, že lidé jsou mnoha způsoby zmítáni pochybnostmi a přou se s Bohem nebo ho popírají. „Jestliže existence světa odhaluje lidské duši existenci Boha, jeho moudrost, moc a velikost, zdá se, že zlo naopak tento obraz někdy úplně zakrývá. Tím více v každodenních obtížích, kdy je tolik utrpení bez provinění a tolik viníků bez spravedlivého trestu. Tato okolnost tedy ukazuje – snad více než cokoli jiného – jakou závažnost má otázka po smyslu utrpení.“³⁸

Utrpení patří k člověku, je staré jako lidstvo samo. „Zdá se, že utrpení směřuje k povýšení člověka. Je totiž jednou z věcí, které jsou "určeny" k tomu, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně tajemně a skrytě povolán.“³⁹

Při přemýšlení nad těmito velmi zásadními a závažnými otázkami jsem byla velmi potěšena tím, jaké jsem dostala odpovědi. Měla jsem potřebu je uvést v plném znění, neboť je to podle mého názoru téma tak často diskutované a špatně pochopené, že jsem chtěla zachovat přesný význam těchto myšlenek a vysvětlení.

„Skutečný význam utrpení je nadpřirozený a zároveň i lidský. Nadpřirozený, poněvadž tkví v Božím tajemství vykoupení světa; současně však plně lidský, neboť člověk v něm nachází sebe sama, své člověčenství, svou důstojnost, své poslání. Utrpení patří k tajemství člověka. Druhý vatikánský koncil vyjádřil tuto pravdu takto: "Tajemství člověka se opravdu vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova ... neboť *Kristus*, nový Adam, právě zjevením tajemství Otce a jeho lásky plně odhaluje člověka jemu samému a dává poznat vznešenost jeho povolání.“⁴⁰

Tato slova vypovídají velmi jedinečně o lidském utrpení. Utrpení je možné porozumět jen skrze Krista.

³⁷ srov. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 9

³⁸ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 9

³⁹ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 2

⁴⁰ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 31

Je důležité připomenout, že tajemství utrpení je obsaženo v utrpení velikonočním.

„Kristův kříž vrhá spásné světlo na život člověka a zvláště na jeho utrpení tak výrazně, že člověka zasahuje zároveň vírou ve vzkříšení: tajemství utrpení je obsaženo v tajemství velikonočním.“⁴¹

„Kristova odpověď je především výzvou, je to povolání. Kristus nevysvětluje důvod utrpení jen abstraktně, nýbrž říká: "Následuj mě!" Pojd'! Měj svým utrpením účast na díle vykoupení světa, jež je dokonané mým utrpením! Mým křížem. Když člověk bere na sebe svůj kříž, spojuje se duchovně s Kristovým křížem. Odhaluje se mu spásný smysl utrpení, který tím současně proniká z hlediska Kristova do hlediska lidského a stává se tak jeho osobní odpovědí. Tehdy nachází člověk ve svém trápení vnitřní mír a dokonce duchovní radost.“⁴²

„Kristus hluboce soucítí s každým lidským utrpením jak tělesným, tak i duševním. Zároveň učil a takřka v samém středu jeho učení stojí *osm blahoslavenství*, která se týkají lidí postižených v tomto životě různými strastmi. Jsou to "chudí duchem", "plačící", ti, kteří "lační a žízní po spravedlnosti", i ti, "kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost", když kvůli Kristu budou tupeni, pronásledováni a vším možným očerňováni, ti, "kteří hladoví".

Kristus se ale přiblížil světu lidského utrpení především tím, že *toto utrpení vzal sám na sebe*.“⁴³

Z různých svědectví o životě Krista, z jeho veřejného působení je známo, jak velké strádání a nepochopení zakoušel, jak byl také obkloповán nepřáteli a jak byla snaha ho už od narození odstranit. Se svými učedníky často rozmlouval o utrpení a smrti, které ho čekají.⁴⁴

⁴¹ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 21

⁴² JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 26

⁴³ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 16

⁴⁴ srov. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*, článek 16

V této souvislosti bych ráda připomněla motto mé práce: Největším zločinem je dávat přednost vlastnímu životu před ctí a ztratit důvody života z lásky k životu fyzickému.

Antický autor zde vyjádřil tehdejší všeobecné přesvědčení, že pokud je život spatřován a milován pouze ve fyzické rovině, postrádá smysl či důvody, aby byl žit. Tuto nesprávně orientovanou lásku pak označuje za největší zločin a dalo by se říci za zločin proti samotnému lidství. Toto antické (pohanské) přesvědčení stoického ražení bylo podivuhodně rozvinuto v křesťanství. Z pohledu křesťanské víry totiž život člověka ve skutečnosti není ohrožen jenom ztrátou fyzického života, ale zemřel by tehdy, kdyby ztratil život věčný. To poslední kniha Písma označuje výrazem „druhá smrt“ (Zjev. 20.14). Opakem spásy tedy není fyzické utrpení, ale utrpení nekonečné a neměnné: rozumí se ztráta věčného života, odmítnutí Boha, zatracení. Jednorozený Syn byl dán lidem, aby zachránil člověka především od tohoto trvalého a zásadního zla. Poslání jednorozeného Syna spočívá právě v tom, že vítězí nad hříchem a smrtí a svou poslušností až k smrti je přemáhá svým zmrtvýchvstáním.

2.3 Encyklika o křesťanské naději, Spe salvi

Nyní bych se chtěla zamyslet nad významem křesťanské naděje pro dnešního člověka. Člověk, který má naději, porozumí smyslu umírání a utrpení a nemusí utíkat před důležitým úkolem - prožít pozemský život od počátku až do konce, bez zásahu vlastního rozhodnutí o jeho ukončení prostřednictvím eutanazie. V souvislosti s křesťanskou nadějí vyvstávají také otázky o víře, věčném životě, o uspořádání společnosti.

2.3.1 Věčný život

Myslím, že představa věčnosti může člověka až děsit. Vybavuji si, jak jsem jako dítě chtěla znát odpověď na to, co to je věčnost a jak jsem jako matka tyto otázky slyšela od svých dětí.

Nyní ale vyvstává otázka: Chceme vůbec – žít věčně? Možná, že dnes řada lidí odmítá víru jednoduše proto, že jim věčný život nepřipadá atraktivní. Současný člověk chce žít především tady a teď. Možná, že vlastně vůbec věčný život nechce, touží po přítomnosti a víra ve věčný život mu pak překáží v tom, aby za svým cílem šel naplno. Žít věčně, bez konce? Je to dar nebo spíše nejistota. Je určitě touha v člověku oddálit smrt jak to jen jde. Ale život bez konce, věčný život - je to hodnota, kvůli které je potřeba svůj život přehodnotit a změnit? Život bez konce tak může být vnímán zcela negativně.⁴⁵

Takže je potřeba zamyslet se nyní hlouběji nad otázkou, co je vlastně život a co znamená věčnost. Co je vlastně tím životem, po kterém toužíme?

„Nevíme, po čem bychom měli opravdu toužit; „pravý život“ nepoznáváme; a přece víme, že určitě existuje něco, co my neznáme a k čemu jsme přitahováni. Chtěli bychom nějak mít autentický život, jehož by se ovšem smrt ani nedotkla; na druhou stranu vůbec nevíme, kam nás život směřuje a pobízí. Nepřestáváme toužit po tom, abychom toho dosáhli, a přesto víme, že vše, co můžeme zakusit nebo uskutečnit, není to, po čem toužíme. Tato „věc neznámá“ je pravá „naděje“, jež nás stále pobízí.“⁴⁶

Když bychom hovořili o věčném životě, je složité si pod tímto termínem něco konkrétního představit. Věčnost v člověku vzbuzuje spíše nejistotu a strach. Ale život je už pojem konkrétní, život máme spíše rádi, toužíme po něm a když je pro nás někdy zdrojem velké námahy, tak bychom ho zase nechtěli.⁴⁷

Aby v nás věčnost nevzbuzovala spíše negativní pocity, je potřeba ji vnímat tímto způsobem: „Věčnost si pak můžeme představit tak, že tento okamžik je

⁴⁵ srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 10

⁴⁶ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 11

⁴⁷ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 11

životem v plném smyslu, stále nové noření se do nekonečné rozlehlosti bytí, v němž nás zaplavuje neodolatelná radost. Ježíš to vyjadřuje v Janově evangeliu takto: „Znovu vás uvidím a vaše srdce se zaraduje a nikdo vám vaší radost nebude moci vzít.“ (Jan 16,22) Mohlo by jít o okamžik ponoření se do oceánu nekonečné lásky, v němž už neběží časomíra, není žádné předtím a potom.⁴⁸

Je třeba uvažovat tímto směrem, pokud chceme pochopit, kam míří křesťanská naděje, co očekáváme od víry a od našeho bytí.

2.3.2 Novověk, víra v pokrok

Dalším tématem encykliky, které souvisí s tímto zaměřením práce, je otázka pokroku a možných hranic poznání.

Nechme opět zaznít slovům současného papeže: „V novověku není naděje očekávána od víry, nýbrž od nově nalezeného poměru mezi vědou a praxí. Víru nikdo v žádném případě nepopírá, nicméně je přenesena na jinou úroveň – na rovinu čistě soukromou a nadpozemskou – a stává se tak pro svět nedůležitou. Tento programový názor určoval základní vývoj novověku a nepřestává určovat v současnosti probíhající krizi víry, která je ve své konkrétní podobě především krizí křesťanské naděje.“⁴⁹

V současnosti termín naděje dostává nový význam. Tento pojem je spojován spíše s vírou v pokrok. A pokrok pak zdůrazňuje především rozum a svobodu. Rozum je považován za dobrou sílu, která slouží k vytváření dobra. Pomocí pokroku pak překonáváme všechny závislosti, spějeme ke svobodě.

Papež hovoří o tom, že tyto dva nové pojmy se ale stavějí proti poutům, kterými byly spojeny s vírou, s církví, s tehdejšími zřízeními ve společnosti.⁵⁰

⁴⁸ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 12

⁴⁹ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 18

⁵⁰ srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 11

Zlepšení podmínek v životě lidí je samozřejmě důležité, ale pojem naděje v sobě zahrnuje něco daleko hlubšího, než jen budování „nové“ společnosti a lepších zítřků.⁵¹

Kde bychom tedy měli hledat tu pravou a opravdovou naději? Naději, která člověka podrží i v době velmi těžké a složité, v době smrti, nemoci a umírání?

2.3.3 Bůh, základ naděje

Ve svém hledání významu naděje je potřeba zaměřit se na takovou naději, která přesahuje všechno ostatní. K životu potřebujeme i malé naděje, které nám pomáhají na cestě životem. Ale tou velkou nadějí může být jedině Bůh.

Benedikt XVI. o naději a o Bohu hovoří takto: „Bůh je základem naděje – nikoliv ovšem jakýkoliv bůh, ale Bůh, který nese lidskou tvář a miloval nás až do krajnosti: jak každého jednotlivce, tak lidstvo jako celek. Jeho království není jakýsi imaginární „onen svět“, umístěný do budoucnosti, která nikdy nenastane; jeho království je tam, kde je milován a kde nás zastihne jeho láska. Jen jeho láska nám umožňuje, abychom ve vší střízlivosti, den po dni vytrvali ve světě, který je nedokonalý, a neztráceli elán naděje. Jeho láska je nám také zárukou toho, že existuje to, co jen mlhavě tušíme, a přece v hloubi srdce očekáváme: život, který je „skutečně“ životem.“⁵²

Tato jeho slova jsou opravdu nádherná a povzbudivá. Z textu je patrné, že kdo nepoznal Boha, může žít s pomocí různých nadějí, které vkládá do různých očekávání ve svém životě. Ale nakonec člověk zůstává bez velké naděje, bez základní životní opory.⁵³

Křesťané jsou si vědomi, že jejich život neústí do prázdnoty. Nevíme přesně, jak tato budoucnost bude vypadat, ale věříme, že „co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kteří ho milují.“ (1. Kor. 2,9)

⁵¹ srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 11

⁵² BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 35

⁵³ srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 27

„Nebe není v žádném případě prázdné. Život není pouhou výslednicí zákonů a materiálních příčinností, ale ve všem a současně nade vším je osobní vůle, Duch, jenž se v Kristu zjevil jako Láska.“⁵⁴

Jsme schopni jako lidé tyto zjevené pravdy pochopit, rozpoznat je a svůj život prostřednictvím těchto pravd nechat ovlivňovat? Má rozum a víra schopnost nám v tomto poznávání pomoci?

2.4 O vztazích mezi vírou a rozumem v encyklice *Fides et ratio*

„VÍRA A ROZUM jsou jako dvě křídla, jimiž se lidský duch pozvedá k nazírání pravdy. Touhu poznat pravdu a nakonec poznat Boha samého vložil totiž do lidského srdce Bůh, aby člověk tím, že pozná a bude milovat Boha, mohl dosáhnout také plné pravdy o sobě samém.“⁵⁵

2.4.1 Hledání pravdy

Touha rozumu stále více a hlouběji poznávat skutečnosti kolem sebe vedla k vytvoření různých systémů myšlení, které potom přinesly plody v různých oblastech vědění. Došlo k velkému rozvoji přírodních věd, historie i ke kulturnímu rozvoji. Pozornost člověku pak věnovala moderní filozofie.⁵⁶

Výsledky, které byly dosaženy v souvislosti s bádáním o člověku, jsou velmi záslužné. Je ale potřeba připomenout, že úkolem rozumu není jen jednostranné bádání o člověku, ale to, aby rozum poznával pravdu, která ho přesahuje. V dnešní době se zdá, že hledání poslední pravdy je odsunuto někam na okraj, je opomíjeno. Tato situace pak může vést k tomu, že každý člověk zůstává závislý na svém vlastním názoru a může se domnívat, že vše ovládá technika.⁵⁷

⁵⁴ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 5

⁵⁵ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*. Praha: Zvon, 1999. úvod

⁵⁶ srov. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 5

⁵⁷ srov. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 5

Situaci, která nyní existuje, popsal výstižně v této encyklice papež: „A tak došlo k tomu, že lidský rozum, místo aby co možno nejlépe vyjadřoval své tíhnutí k pravdě, obrátil se pod tíží tolika poznatků do sebe a stával se den po dni neschopnějším pozvednout svůj pohled vzhůru a odvážně sáhnout po pravdě existence. Moderní filozofie opominula zaměřit své zkoumání na samo bytí a soustředila své bádání na lidské poznání. Místo aby vyzdvihovala schopnost člověka poznat pravdu, raději vyzdvihovala jeho meze a jeho podmíněnost.“⁵⁸

Tento stav zapříčinil rozvoj různých myšlenkových proudů, jako např. relativismus, skepticismus, pluralismus. Tyto proudy pak vlastně znehodnocují pravdy, které již byly poznány. Ve společnosti se projevuje nedůvěra k pravdě, neboť pluralismus – který se zakládá na předpokladu, že všechny názory jsou rovnocenné – tuto nedůvěru nadále podporuje. Člověk jakoby se spokojil jen s hledáním částečných pravd, na otázky, které se týkají smyslu života, se ptát přestává. Člověk přestává věřit tomu, že je možné dát na tyto základní otázky definitivní odpověď.⁵⁹

Tato situace se velmi výrazně dotýká především mladé generace. Rychlé a složité změny ve společnosti způsobují, že v mladých lidech vzrůstá přesvědčení a pocit, že jim chybí základní principy, o které by se mohla opřít: „Potřeba pevného základu, na němž by se dal budovat osobní i společenský život, se pociťuje zvláště naléhavě především tehdy, když člověk musí prožívat roztržičnost a zlomkovitost nabídek, které vyzdvihují jako hodnoty pomíjivé věci a vzbuzují tím klamný dojem, že je tak možno dosáhnout pravého smyslu života. Tak dochází k tomu, že mnozí vlekou svůj život až na okraj propasti, aniž by věděli, kam vlastně jdou.“⁶⁰

Je potřeba trpělivě, někdy i s námahou bádát a přemýšlet nad tím, co stojí za to, aby bylo žito. Aby nebyla dáována přednost současnému okamžiku před hledáním skutečné pravdy.

⁵⁸ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 5

⁵⁹ srov. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 5

⁶⁰ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 6

2.4.2 Pravidla rozumu

Rozum by měl člověku sloužit k tomu, aby mohl rozpoznat mezi různými nepodstatnými věcmi ty pravé hodnoty. Ale aby se tento požadavek rozumu podařil, musí respektovat některá základní pravidla: „Prvním pravidlem je, že musí počítat s faktem, že lidské poznání je pouť bez zastávky; druhé vyvěrá z vědomí, že na takovou cestu se nemůže vydat pyšný člověk, který si myslí, že všechno dosáhl vlastními silami; a třetí má základ v bázni Boží; rozum musí uznat svrchovanou transcendenci Boha a zároveň jeho prozřetelnostní lásku při řízení světa.

Jak z textu vyplývá, není to požadavek, který by nebyl velmi náročný. Přesto ale člověk musí tyto požadavky respektovat, jinak by se vystavoval riziku, že ohrozí svůj vlastní život. Neboť: „Nerespektuje-li člověk tato pravidla, vystavuje se riziku, že ztroskotá a skončí jako "pošetilec". Pošetilec si totiž namlouvá, že zná mnoho věcí, ale ve skutečnosti není s to upřít pohled na ty podstatné. A to mu brání uvést do pořádku svou mysl a zaujmout správný postoj k sobě samému a k svému okolí. Když pak dospěje až k tvrzení, že "Bůh neexistuje", ukazuje s konečnou platností, jak je jeho poznání nedostatečné a jak je vzdáleno od plné pravdy o věcech, o jejich původu a o jejich osudu.“⁶¹

Aby člověk svoji existenci neohrožoval, nesmí se chovat jako pošetilec, ale jako moudrý člověk. Je důležité vědět, v čem spočívá lidská moudrost.

2.4.3 Moudrý člověk

Moudrý člověk je člověk, který miluje a hledá pravdu. Toto vyjádření je velmi pěkně rozvedeno ve Starém zákoně, v knize Sirachovec. Moudrý člověk je popsán takto:

"Blaze tomu, kdo uvažuje o moudrosti a s rozvahou o ní přemítá, přemýšlí v srdci o jejich cestách, dává pozor na její tajemství. Jako slídlil ji pronásleduje a číhá

⁶¹ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 18

u vchodů, které k ní vedou. Dívá se jí do oken, poslouchá u jejích dveří, usazuje se co nejbližší k jejímu domu, do jejích zdí zaráží kolík, hned vedle ní staví svůj stan, a bydlí tak v příjemném zátiší. Mezi její větve klade své hnízdo, zdržuje se mezi jejími ratolestmi. Její záštitou se chrání před vedrem, a sídlí v její slávě." (Sir. 14, 20-27)

Každý člověk, protože je mu dána schopnost a možnost poznávat, může z tohoto bohatství poznání čerpat. V tom pak spočívá jeho moudrost.⁶²

Člověk může hledat i nalézat odpověď na otázky, které se týkají jeho konečnosti, přemýšlí o své cestě životem, snaží se porozumět i skrytým tajemstvím života. Toto bádání má ale smysl jedině tehdy, jestliže člověk neodmítá upřít svůj zrak k Bohu. Jestliže ale své bádání zaměří jen na tady a teď, jako moudrý člověk určitě označen nebude.

2.4.4 Bádání bez vztahu ke křesťanskému názoru

Jaké je největší nebezpečí pro člověka, který ve svém bádání odmítá křesťanský názor, popírá existenci Boha a důležitost etického myšlení?

Nebezpečí spočívá především v tom, že středem zájmu již nebude člověk v celistvosti jeho života. Papež vidí nebezpečí v prosazení pozitivistického způsobu myšlení, který je vzdálen křesťanskému názoru. Stoupenci tohoto myšlení vytvářejí teorie, podle kterých má bádání význam samo o sobě, bez toho, aby se dosáhlo poznání pravdy. Současnost také ovlivňuje nihilismus, který dává přednost pomíjivému před definitivními závazky. Tyto směry postrádají etické myšlení.⁶³

Způsob myšlení, ovlivněný těmito směry, také bude praktikování eutanazie spíše nakloněn.

⁶² srov. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 16

⁶³ srov. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 46

2.4.5 Víra a rozum

Právě téma smrti a utrpení se může stát pro člověka výzvou, aby se zamýšlel nad pravým smyslem své existence. Jak nám tedy pomohou rozum a víra v hledání pravého smyslu existence v situaci, kdy v současné společnosti byla jak víra, tak rozum ochuzeny?

„Rozum, když byl ochuzen o zjevení, vydal se na nedobré cesty, na nichž riskuje, že ztratí z očí svůj konečný cíl. Víra, zbavená rozumu, zdůrazňovala cit a zkušenost a vystavuje se tak riziku, že už nebude univerzální nabídkou. Je to iluzorní myslet si, že víra má tvář v tvář slabému rozumu větší sílu; naopak upadá do vážného nebezpečí, že bude redukována na mýtus nebo pověru. Stejnou měrou rozum, který nemá před sebou zralou víru, není vyzýván, aby zaměřil pohled na novost a radikálnost samotného bytí.“⁶⁴

Obhájit lidskou důstojnost je možné jenom tak, že znovu budeme objevovat schopnost poznávat pravdu, která nám umožní rozpoznat smysl naší existence, cíl našeho života.

Důležité je také v této souvislosti připomenout význam Božího slova, které člověka vede k rozvoji jeho lidství. Člověku byl také Bohem vepsán do jeho nitra zákon, který mu ve svědomí pomáhá rozpoznávat, jaké jednání je morálně správné a jaké je špatné.

2.5 Přirozený zákon a svědomí člověka v encyklice *Veritatis splendor*

Také tato encyklika se zamýšlí nad velmi zásadními otázkami. Rozpoznávat pro současného člověka dobro a zlo, zorientovat se, které jednání můžeme považovat za správné a které ne, to už vyžaduje hlubší zamýšlení se také nad tím, jaký význam má mravní svědomí a svoboda člověka. Také je potřeba zamyslet se, kde můžeme tyto odpovědi, které nám pomohou správnost našeho konání

⁶⁴ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, článek 48

rozpoznávat, nalézt. Další otázkou pak zůstává význam rozumu v našem hledání a konání.

2.5.1 Rozlišovat mezi dobrem a zlem

„Žádný člověk se nemůže vyhnout základním otázkám: *Co mám dělat? Jak mám rozlišovat mezi dobrem a zlem?*“⁶⁵

Tyto otázky by si měl člověk pokládat celý život, ale určitě také ve chvílích tak závažných, jako je jeho smrt, umírání, odchod ze života.

V hlubinách srdce každého člověka existuje touha po poznávání absolutní pravdy. I když je člověk hříšný, světlo Boha Stvořitele v něm stále zůstává. Následek dědičného hříchu způsobil, že je člověk pokoušen a odvrací svůj zrak od Boha. Upírá jej spíše na modly a zaměňuje tak pravdu za lež. Tato situace následně způsobuje to, že když člověk nerozpoznává pravdu, nemůže napnout vlastní sílu, aby se jí podrobil. Oddává se relativismu, je skeptický a hledá klamnou svobodu, která leží někde mimo samu pravdu.⁶⁶

Současný rozvoj vědy a techniky, velké možnosti lidského rozumu neoprošťují člověka od toho, aby hledal odpovědi na závažné otázky vlastní existence. Tyto otázky přicházejí nejčastěji v dobách životních krizí, v situacích, které také mohou souviset se stárnutím a nemocemi. Odpovědi může člověk nalézat ve svém nitru, ve svém mravním svědomí.⁶⁷

Podle křesťanského učení může člověk tuto pravdu o smyslu své existence a o správnosti vlastního konání rozpoznat. „Bůh totiž stvořil člověka a s moudrostí a láskou mu určil jeho cíl a úděl a to zákonem vepsaným do jeho srdce, čili přirozeným zákonem. Tento zákon není ničím jiným než světlem rozumu, které do nás Bůh vlil. Díky jemu poznáváme, co je třeba dělat a čeho je třeba se vyvarovat. Toto světlo a tento zákon Bůh daroval člověku při stvoření.“⁶⁸

⁶⁵ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 1

⁶⁶ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 1

⁶⁷ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 1

⁶⁸ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 12

Člověk, který poctivě hledá ve svém životě Pravdu, nechce žít jen podle požadavků těla, necítí Boží zákon a jeho požadavky jako břemeno, jako omezování vlastní svobody, tak naopak poznává, že v tomto přirozeném zákoně objevuje cestu, která mu pomáhá rozvíjet to podstatné v životě - lásku a lidství.⁶⁹

Ráda bych se ještě vrátila k tomu, proč je tento zákon nazýván přirozeným zákonem. Neříká se mu tak ve vztahu k přirozenosti člověka, ale proto, že ho vyhlašuje rozum, který je vlastní lidské přirozenosti.⁷⁰

„Přirozený zákon je *sám věčný zákon*, vložený do rozumem obdařených bytostí, který v nich budí sklon ke skutkům a cíli, jež jsou pro ně vhodné; je to sám věčný rozum Stvořitele a vládce vesmíru. Člověk může rozpoznat dobro a zlo díky onomu rozlišování mezi dobrým a zlým, k němuž dospívá svým vlastním rozumem, hlavně pak *rozumem osvíceným Božím zjevením a vírou*.“⁷¹

2.5.2 Zabsolutizování svobody

V současné společnosti se v moderních proudech myšlení a v ateistických teoriích prosazuje absolutní svoboda jednotlivce. Konkrétně to pak znamená, že člověk je ten, který rozhoduje o dobru a zlu, jeho morální úsudek je založen na vlastní, soukromé úvaze. Správné a dobré je to, co vychází z jeho vlastního svědomí.⁷²

To je ta situace, která také vede k obavám, že při rozhodování se o využití eutanazie už nebude člověk správně rozpoznávat, co je morálně správné a co není.

Ztrácí se myšlenka univerzální pravdy o dobru a zlu, kterou můžeme poznat lidským rozumem. Prosazuje se individuální etika, podle které je každý člověk konfrontován se svou vlastní pravdou, která je odlišná od pravdy těch ostatních. Takže jen já si volím, jaké jednání má být zvoleno zde a nyní. Z těchto různých pojetí pocházejí pak teorie, které tvrdí, že existuje protiklad a rozpor mezi mravním zákonem a svědomím, mezi přirozeností a svobodou.⁷³

⁶⁹ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 18

⁷⁰ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 44

⁷¹ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 44

⁷² srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 32

⁷³ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 32

2.5.3 Univerzálnost přirozeného zákona

Přirozený zákon, který byl člověku dán při stvoření, byl dán každé lidské osobě žijící v dějinách. Odtud pak pochází termín univerzálnost přirozeného zákona.⁷⁴

Univerzálnost přirozeného zákona znamená, že pravda je vepsána do přirozenosti lidské osoby v celé jeho historii. Tento zákon požaduje, aby člověk konal dobro a varoval se zla, dbal na zachovávání a dávání života, rozvíjel a pěstoval bohatství smyslového světa, vytvářel společenský život, hledal, co je pravdivé, konal dobro a rozjímal o kráse.⁷⁵

V předloňském roce vyjádřila nový pohled na přirozený zákon Mezinárodní teologická komise, kde mimo jiné uvádí:

„Katolická církev je si vědoma potřeby společného hledání pravidel vzájemného soužití ve spravedlnosti a pokoji a přeje si sdílet s náboženstvími, moudrostí a filosofiemi naší doby zdroje pojmu přirozeného zákona.

Přirozeným zákonem nazýváme základ univerzální etiky, který se snažíme vyvodit z postřehů a reflexí o naší společné lidské přirozenosti. Ta je mravním zákonem, jenž je vepsán do srdce lidí a lidstvo si jej na svojí cestě dějinami stále více uvědomuje. Tento přirozený zákon není co do svého výrazu ničím statickým; nespočívá v seznamu definitivních a neměnných předpisů. Je to zdroj inspirace, která stále tryská z hledání objektivního základu univerzální etiky.“⁷⁶

„Přesvědčením naší víry je, že Kristus zjevuje plnost lidství, které uskutečňuje ve své osobě. Avšak toto zjevení, jakkoli je specifické, dosahuje a potvrzuje prvky, vyskytující se v racionálním myšlení moudrosti lidstva. Pojem přirozeného zákona je tedy především filosofický a jako takový umožňuje dialog, který při respektování jednotlivých náboženských přesvědčení odkazuje na to, co je v každé lidské bytosti univerzálně lidské. Výměna na poli rozumu je možná,

⁷⁴ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 51

⁷⁵ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 51

⁷⁶ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE. *Alla Ricerca di Un'etica Universale: Nuovo Squardo Sulla Legge Naturale* [online], článek 113, [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:

pokud jde o zkušenosti a vyjádření toho, co je společné všem lidem, obdařených rozumem, a o stanovení požadavků života ve společnosti.⁷⁷

„Objev přirozeného zákona je odpovědí na hledání lidstva, které se ode dávna snaží stanovit pravidla mravního života a života společnosti. Tento život ve společnosti se týká spektra vztahů, počínaje rodinnou buňkou až k mezinárodním vztahům, přes ekonomický život, občanskou společnost a politickou pospolitost. Aby mohly být uznány všemi lidmi a ve všech kulturách normy jednání ve společnosti, musí být jejich zdroj spatřován v samotné lidské osobě, v jejích potřebách a v jejích sklonech. Takovéto normy, vypracované za pomoci reflexe a podpořené právně, mohou být vnitřně přijaty všemi.

Po druhé světové válce dokázaly národy celého světa vytvořit Všeobecnou deklaraci práv člověka, která implicitně odkazuje ke zdroji nezcizitelných lidských práv, jenž se nachází v důstojnosti každé lidské osoby. Tento dokument nemá jiný účel než napomoci k reflexi o tomto zdroji osobní i kolektivní morálky.⁷⁸

„Příspěvkem ku hledání univerzální etiky a návrhem jeho racionálně odůvodnitelného základu chceme vyzvat odborníky a mluvčí velkých náboženských, mudroslovných a filosofických tradic, aby pokračovali v podobné práci, vycházejíc ze svých vlastních zdrojů, aby bylo dosaženo obecného uznání univerzálních morálních norem, založených na racionálním pojetí reality. Tato práce je nezbytná a naléhavá. Musíme dosáhnout toho, abychom i přes naše náboženská přesvědčení a různosti našich kulturních předpokladů, stanovili základní hodnoty našeho společného lidství a abychom tak společně usilovali

⁷⁷ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE. *Alla Ricerca di Un'etica Universale: Nuovo Squardo Sulla Legge Naturale* [online], článek 114, [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:

⁷⁸ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE. *Alla Ricerca di Un'etica Universale: Nuovo Squardo Sulla Legge Naturale* [online], článek 115, [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:

o prosazení vzájemného porozumění, uznání a pokojné spolupráce všech složek lidské rodiny.⁷⁹

Tuto část jsem citovala celou, protože se jedná o nový pohled na přirozený zákon, na hledání univerzální etiky a chtěla jsem, aby tyto myšlenky zazněly ve své celistvosti.

2.5.4 Morální zákon a činnost rozumu

Koncilní učení zdůrazňuje, že rozum se podílí na objevování a uplatňování morálního zákona. Důležité je podotknout, že rozum bere svou pravdu a právoplatnost z věčného zákona, což je samotná Boží moudrost.⁸⁰

„Základem morálního života je tedy zásada "spravedlivé nezávislosti" člověka, čili že člověk je osobním subjektem svých činů. *Morální zákon pochází od Boha a stále v něm má svůj zdroj. Silou přirozeného rozumu, jehož původcem je Boží moudrost, se tento zákon zároveň stává vlastním zákonem člověka.*⁸¹

Dále je pak v encyklice vysvětlováno, co znamená nezávislost praktického rozumu. Znamená to, že člověk od Stvořitele obdržel vlastní zákon, který ale sám nemůže tvořit morální hodnoty a pravidla. Praktický rozum se musí podílet na moudrosti božského zákonodárce.⁸²

Jestliže se tedy člověk rozhodne svobodně jednat, bude vnitřně přesvědčen, že se chce podílet na moudrosti božského zákonodárce, bude jednat podle vědomé a svobodné volby, naplňuje tím tak vlastní lidskou důstojnost. Znamená to také, že se člověk osvobozuje od zajetí vášní a hledá i vhodné prostředky, jak lidské důstojnosti dosáhne.⁸³

⁷⁹ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE. *Alla Ricerca di Un'etica Universale: Nuovo Squardo Sulla Legge Naturale* [online], článek 116, [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:

⁸⁰ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 40

⁸¹ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 40

⁸² srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 40

⁸³ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 42

2.5.5 Mravní svědomí člověka

V poslední části zamýšlení bych se ráda věnovala mravnímu svědomí člověka. Ve svědomí člověka se odehrává největší dialog mezi člověkem a Bohem. Svědomí nabádá člověka ke konání dobra. Svědomí je také přirovnáváno k Božímu poslu. To co nám svědomí sděluje, není jeho vlastním rozkazem, ale příkazem, který pochází od Boha, stejně tak, jako hlasatel, který vyhláší královský výnos. Znamená to tedy, že svědomí člověka zavazuje.⁸⁴

Druhý vatikánský koncil o tom píše: „V hlubinách svědomí odkrývá člověk zákon, který si sám neukládá, ale který musí poslouchat. Jeho hlas ho stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu, a když je třeba, promlouvá k sluchu jeho srdce: to dělej, tamto nedělej. Neboť člověk má ve svém srdci zákon vepsaný Bohem; v poslušnosti vůči němu spočívá jeho důstojnost a podle něho bude souzen.“⁸⁵

Můžeme také říci, že ve svědomí je volán člověk k poslušnosti, protože svědomí člověka samého upozorňuje na správnost nebo špatnost jeho skutků a nutí člověka, aby přemýšlel nad svým chováním a jednáním.⁸⁶

Svědomí je považováno za místo, svatý prostor, ve kterém Bůh promlouvá k člověku. V tom pak tkví tajemství a důstojnost morálního svědomí.⁸⁷

Ve svědomí ale není vyloučena možnost omylu. Jestli ale člověk napne své síly k tomu, aby rozpoznával pravdu, Boží moudrost vede člověka k jejímu cíli. Věčný zákon poznáváme jednak přirozeným lidským rozumem a proto je také nazýván přirozeným zákonem a jednak nadpřirozeným zjevením, proto jej také nazýváme Božím zákonem.⁸⁸

⁸⁴ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 54

⁸⁵ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 54

⁸⁶ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 54

⁸⁷ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 58

⁸⁸ JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 72

Lidské jednání je tedy správné, jestliže odpovídá opravdovému dobru člověka a jestliže se člověk na základě svobodného rozhodnutí zaměří k poslednímu cíli, k nejvyššímu dobru, k Bohu.⁸⁹

Negativní morální přepisy, ty, které zakazují zlo, jsou také velmi důležité. Mají význam morální i sociální, neboť chrání důstojnost každého člověka. Tyto předpisy zachovávají sociální vazby mezi lidmi a umožňují jejich rozvoj.⁹⁰

Na závěr bych chtěla ještě podotknout, že lidské jednání nemůže být hodnoceno jako mravně dobré jen proto, že člověk má dobrý úmysl nebo že touží dosáhnout určitého cíle. Jestliže rozhodnutí se pro určitý skutek není v souladu se skutečným dobrem člověka, ocitáme se v rozporu s naším posledním cílem, kterým je Bůh.⁹¹

Závěr

Cílem teoretické části mé práce byla snaha o jednoznačnou odpověď na to, zda je možné eutanazii povolit či nikoliv a jestli je možné obhájit lidskou důstojnost v situaci smrti, bolesti a umírání.

Encykliky, které jsem v souvislosti s tímto tématem mohla pročíst, byly pro mě velkou inspirací. Také jsem v nich našla jednoznačnou odpověď na otázku týkající se problematiky eutanazie i lidské důstojnosti.

V celé teoretické části je možná více citací. Ale při snaze přeformulovat myšlenky, které encykliky obsahují, jsem narazila na vlastní limity při jejich vyjádření. Měla jsem také obavu z toho, že bych mohla zkreslit obsah pravdy, kterou sdělují. Z tohoto důvodu překládám hloubku poznání, kterou jsem v nich objevila, v nezměněné podobě.

Jak jsem již uvedla, ze všech pohledů vyplývá, že lidský život je dobro. Je také zdrojem každé činnosti člověka a předpokladem společenského soužití. Nikdo nesmí ukládat o život nevinného člověka, protože mu byl život svěřen jako

⁸⁹ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 72

⁹⁰ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 97

⁹¹ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 72

dobro, které přináší plody už zde na zemi a plného naplnění dosáhne na věčnosti. Dobrovolná smrt je tedy nepřijatelná. Podle církevního učení je nepřijatelná stejně jako vražda. Tento čin je považován za odmítnutí Boha, odmítnutí jeho lásky, jeho plánu s člověkem.⁹²

Současný člověk si přisvojuje výsadu, že může rozhodovat podle vlastního, osobního svědomí, že si sám může vytvářet úsudek o tom, co je dobré a co je špatné. Ale jednání je považováno za mravně dobré jen tehdy, když je jednání člověka zaměřeno k poslednímu cíli, k Bohu, k věčnému životu a shoduje-li se konkrétní činnost s dobrem člověka. Toto dobro může rozpoznat prostřednictvím rozumu.⁹³

Je ale velmi těžké obhájit lidskou důstojnost a význam utrpení před lidmi, kteří ztratili vědomí Boha. Mění se i jejich hodnoty, pohled i chápání toho, co je dobré a co zlé.

Mění se i respekt společnosti k člověku, k jeho individualitě, k jeho autonomii. Současný člověk sám za sebe rozhoduje a posuzuje své vlastní zájmy a potřeby. Nerozumí tomu, proč by tedy vlastně neměl právo rozhodovat o způsobu ukončení vlastního života. Jestliže člověk necítí zodpovědnost vůči Bohu a je přesvědčen, že život je jen zde na zemi, pak zásady nedotknutelnosti života ztrácejí svou sílu. Jestliže smyslem života člověka je žít jen tady a teď, jeho snahou je odstranit ze svého života všechny nelibosti a naopak podřídít vše jen libostem, pak ve chvíli, kdy tyto nelibosti začínají být v převaze, tak podle něj nemá již cenu žít.⁹⁴

Obhájit lidskou důstojnost v době smrti a umírání je určitě možné u lidí, kteří svůj život neuzavírají jen do pozemského života, ale vidí jeho přesah, budují hodnoty na určitém Základu, tradici, autoritě, objektivní pravdě.

Obhájit lidskou důstojnost a postavit se proti eutanazii v situaci nemoci, umírání a utrpení je podle mého mínění možné, jestliže se pokusíme pochopit smysl utrpení a uvědomíme-li si důležitost víry, naděje a Boží lásky.

⁹² srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*, str. 16

⁹³ srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*, článek 72

⁹⁴ srov. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?*, str. 11

Ve svém životě potřebuje člověk také naději, která se zakládá na Božích příslibech a která nám v těžkých chvílích a situacích dodává odvalu a orientuje naše jednání. Byla by to velká marnost, kdybychom doufali jen v to, co máme na dosah, nebo v to, co nám poskytuje vládnoucí moc.

Benedikt XVI. o této naději hovoří takto: „Je důležité vědět následující: Smím vždy znovu doufat, i když od svého života nebo od svého dějinného okamžiku zjevně už nic očekávat nemohu. Jen velká, na naději založená víra, že i přes všechna troskotání jsou jak můj osobní život, tak též dějiny jako celek bezpečně ukryté v nezničitelné lásce a jsou její mocí chráněny a tedy mají smysl a význam, jen tato naděje může dodat odvahu k činům.“⁹⁵

Stále si člověk musí připomínat, že Boží království je velký a krásný dar. Křesťané jsou si vědomi, že jejich život neústí do prázdnoty. Nevíme přesně, jak tato budoucnost bude vypadat, ale věříme, že „co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kteří ho milují.“ (1. Kor. 2,9)

K životu člověka patří i utrpení. K požadavkům křesťanské existence patří udělat vše pro to, aby se utrpení člověka zmírnilo. Tento požadavek vychází z lásky a ze spravedlnosti. Všichni jsme zaznamenali velký pokrok v léčbě nemocí a odstraňování fyzické bolesti. Na druhé straně ale vzrůstá utrpení nevinných lidí a je také nárůst psychických onemocnění. Není ale možné, aby utrpení neexistovalo. Opět bych chtěla citovat Benedikta XVI.: „Není v lidských silách, abychom se utrpení zcela zbavili – a to z toho prostého důvodu, že ze sebe nemůžeme setřást svou konečnost a nikdo z nás není schopen odstranit moc zla, moc viny, jež nepřestává být – jak se sami přesvědčujeme – pramenem utrpení. Mohl by to udělat jedině Bůh: takový Bůh, který sám vstupuje do dějin, zde se stává člověkem a trpí. Víme, že takový Bůh skutečně existuje, takže ve světě tato moc je, moc, „která snímá hřích světa“. S vírou v existenci této moci se v dějinách vynořila naděje na uzdravení světa.“⁹⁶

Z historie víme, že moc silnějšího velmi razantně zavládla v německé společnosti. Nejdříve ve dvacátých a třicátých letech docházelo k zabíjení

⁹⁵ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 35

⁹⁶ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 36

mentálně i fyzicky postižených dětí bez vědomí a souhlasu rodičů. Následovalo pak zabíjení dospělých lidí, kteří podle úsudku lékařů nebyli hodni života. Situace vyvrcholila drastickým vyvražďováním Židů. V této historicky nedávné době velmi fatálně selhali lékaři. Lékaři jednali svobodně, byli inteligentní i vzdělaní. Naše představa je spíše taková, že lékař léčí, pomáhá, je vždy na straně potřebného, tak, jak to vyžaduje i Hippokratova přísaha.⁹⁷

Je velmi důležité, že studenti navštěvují místa hrůzy, koncentrační tábory a mohou si tak uvědomovat, že člověk je na jedné straně schopen milovat a vydávat se pro druhého, ale ve svém opačném pólu je schopen tohoto nesmírného zla.

„Křesťanská víra má v lidských dějinách zásluhu na tom, že v člověku novým způsobem a v nové hloubce probudila schopnost trpět, což pro jeho lidství mělo rozhodující význam. Křesťanská víra nám ukázala, že pravda, spravedlnost a láska nejsou jen pouhými ideály, ale velmi pádnými skutečnostmi. Víra nám ukázala, že Bůh, zosobněná pravda a láska, chtěl trpět za nás a spolu s námi.“⁹⁸

Člověk také potřebuje ve svém životě malé i velké naděje. V závažných zkouškách, kde se musíme definitivně rozhodnout a dát přednost pravdě, se naděje stává opravdovou nutností. Je také důležité uvědomit si, že ve svém vlastním životě, když stavíme dobro před zlo, uskutečňujeme svůj život. Schopnost trpět kvůli pravdě je měřítkem humanity. Tato schopnost trpět ale závisí na druhu a míře naděje, kterou neseme v sobě a na níž stavíme.⁹⁹

Při návštěvě Osvětimi je na zdi prvního z baráků nápis George Santayany, který říká, že každý, kdo si nepamatuje historii, bude přinucen ji prožít znovu.¹⁰⁰

V této souvislosti je nutné připomenout, že kdyby stát právo na eutanazii uzákonil, bude to velmi silný vzkaz našim mladým o tom, v čem spočívá skutečná hodnota života. Že život má cenu jen potud, pokud je výkonný, a že je možno naložit s ním jako s nějakou věcí. Eutanazie státem uzákoněná nebude nikdy jen soukromou dohodou mezi lékařem a pacientem, bude vždy záležitostí

⁹⁷ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 117-127

⁹⁸ BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 39

⁹⁹ srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, článek 39

¹⁰⁰ srov. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, str. 117-127

celospolečenskou. Podminování představy mladých lidí o skutečné hodnotě lidského života je velké zlo. Je ale možné předávat mladým lidem poselství o nedotknutelnosti lidského života, vysvětlovat jim, proč není eutanazie odpovědí na lidské utrpení a umožnit jim účast na různých přednáškách zabývajících se tímto tématem. Také návštěva hospiců a láskyplná péče zaměstnanců o pacienty by určitě názory mladých lidí na eutanazii pozitivně změnila.

V následující praktické části se pokusím doložit to, že je možné vzdělávat se v otázce eutanazie a že dostatečné a mravně relevantní informace, příklad láskyplné péče o umírající a trpící, mohou posloužit mladým lidem ke správnému pochopení problému eutanazie v jeho celistvosti.

II. Praktická část

Praktická část mé práce se zabývá analýzou dat z dotazníkového šetření. Po interpretaci výsledků následuje diskuse, kde se zamýšlím nad získanými praktickými poznatky.

1. Cíl šetření

Cílem tohoto výzkumu je analýza a následné srovnání názorů a postojů, na problematiku eutanazie, 18letých studentů, dvou různě zaměřených gymnázií, kteří vstupují do věku právní zodpovědnosti a i jako voliči do společnosti. Jedná se o studenty všeobecného Gymnázia v Moravských Budějovicích a studenty Biskupského gymnázia v Brně. Cílem je především zjistit, do jaké míry se shodují a liší názory studentů jednotlivých gymnázií na některé otázky týkající se eutanazie a i na její chválení.

2. Metodika šetření

K získání potřebných informací jsem zvolila výzkumnou metodu dotazník (viz. Příloha I).

Výhodou dotazníků je především anonymita respondentů a s tím spojená možnost bez obav projevit vlastní názor.

Nevýhodou by mohla být nízká návratnost, ke které však díky kladnému přístupu výše zmíněných školských zařízení nedošlo.

Jedná se o nereprezentativní vzorek respondentů.

Dotazník obdrželi studenti od svých třídních pedagogů.

Dotazník obsahuje převážně uzavřené otázky. Vydáno bylo celkem 30 dotazníků, vráceno jich bylo 27. Vyhodnoceno bylo 54 dotazníků, z toho 27 od studentů všeobecného gymnázia a 27 od studentů Biskupského gymnázia.

3. Hypotézy

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že studenti Biskupského gymnázia se mohli spíše seznámit při výuce (např. náboženství) s některými aspekty utrpení, umírání a tím i s problematikou eutanazie. Studenti všeobecného gymnázia se problematikou eutanazie prostřednictvím svých vyučujících v některém z předmětů seznámit spíše nemohli.

Hypotéza č. 2

Je pravděpodobné, že studenti Biskupského gymnázia s uzákoněním eutanazie souhlasit spíše nebudou. Studenti všeobecného gymnázia spíše s uzákoněním eutanazie souhlasit budou.

Hypotéza č. 3

Domnívám se, že studenti Biskupského gymnázia si budou spíše myslet, že utrpení v životě člověka má smysl. Naopak studenti všeobecného gymnázia si budou myslet, že utrpení smysl nemá.

Hypotéza č. 4

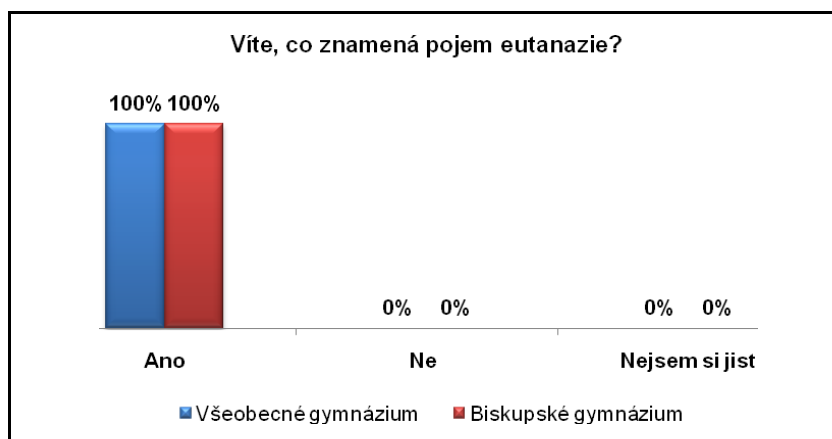
Je velice pravděpodobné, že jak studenti všeobecného, tak i studenti Biskupského gymnázia si budou uvědomovat možnost zneužitelnosti eutanazie.

4. Výsledková část

Úvodní trojice otázek zjišťuje výchozí stav vědomostí a osobních zkušeností studentů.

Dotazník byl zahájen otázkou, zda respondenti vědí, **co znamená pojem eutanazie**.

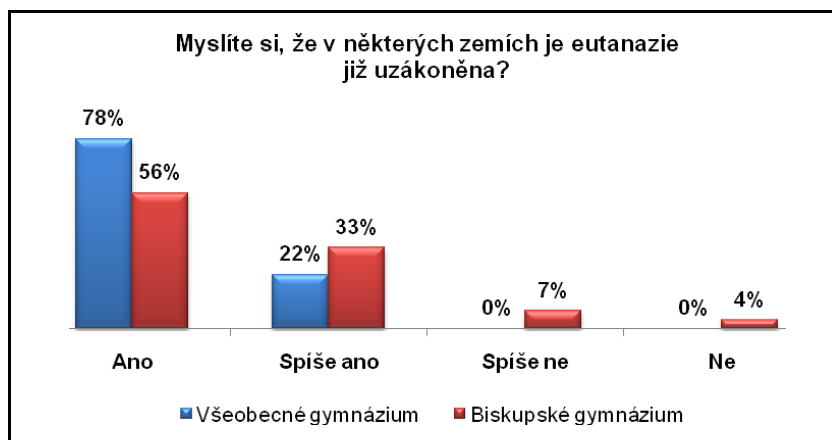
Graf č. 1

Z uvedeného grafu vyplývá, že 100% respondentů v obou typech gymnázií ví, co znamená pojem eutanazie.

Druhá otázka se týkala znalostí studentů o tom, **zda je eutanazie již v některých zemích uzákoněna**.

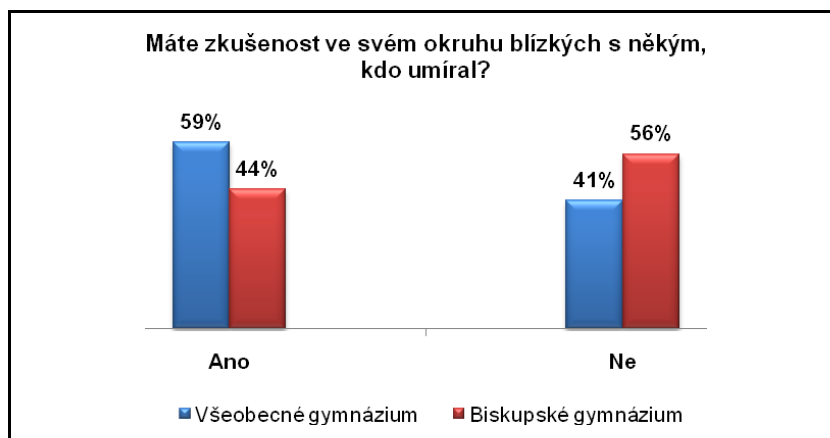
Graf č. 2

Z uvedeného grafu vyplývá, že 78% studentů všeobecného gymnázia ví, že v některých zemích je eutanazie již uzákoněna a zbylých 22% se tak domnívá. U studentů Biskupského gymnázia je vědomostní spektrum rozloženější; nadpoloviční většina studentů o zavedení eutanazie v některých zemích ví, třetina se tak domnívá a jedné desetiny studentů tato povědomost chybí.

Třetí otázka zkoumala **osobní zkušenost studentů s umírající osobou v okruhu jejich rodiny nebo blízkých.**

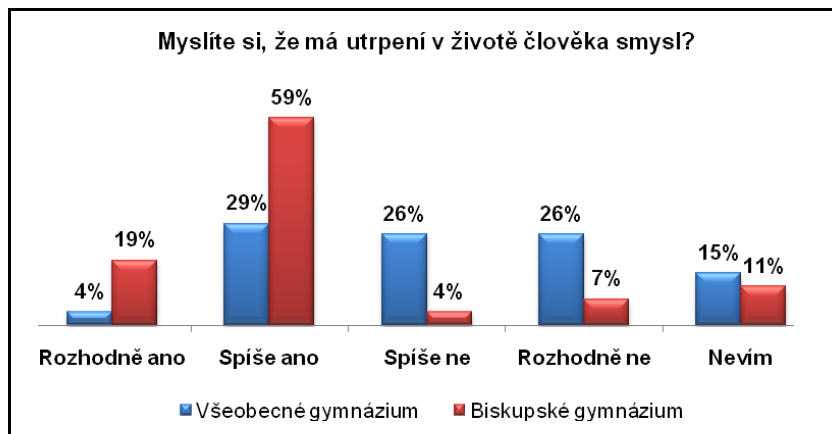
Graf č. 3

Vlastní zkušenost s někým, kdo umíral v okruhu jeho blízkých má 59% studentů všeobecného gymnázia a 41% studentů Biskupského gymnázia. Znamená to tedy, že přibližně polovina respondentů obou škol má vlastní zkušenost s umírající osobou v okruhu svých blízkých

Další otázka zkoumala názor studentů na to, zda **má utrpení v životě člověka smysl?**

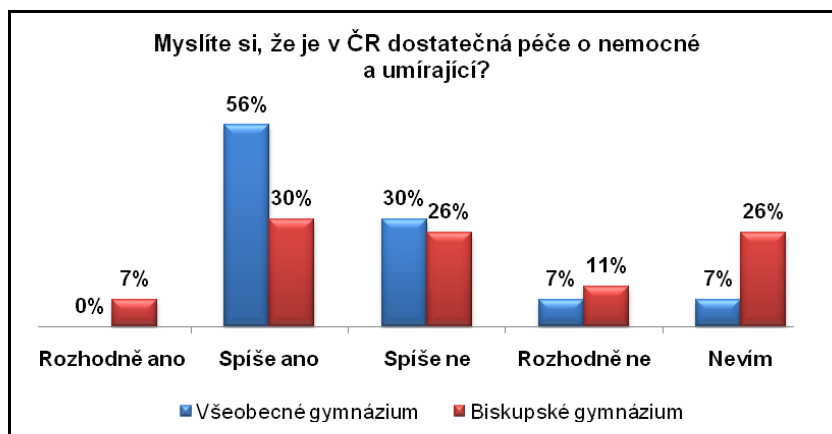
Graf č. 4

V otázce smyslu utrpení v životě se názory studentů všeobecného a Biskupského gymnázia významně lišily. To, že utrpení v životě má smysl se domnívá jedna třetina studentů všeobecného gymnázia (celkem 33% pro rozhodně ano a spíše ano) oproti třem čtvrtinám studentů Biskupského gymnázia (celkem 78% pro rozhodně ano a spíše ano). Polovina studentů všeobecného gymnázia (52% pro spíše ne a rozhodně ne) a desetina studentů Biskupského gymnázia se domnívá, že utrpení smysl nemá.

Pátá otázka se týkala toho, jak studenti hodnotí **dostatečnost péče o nemocné a umírající.**

Graf č. 5

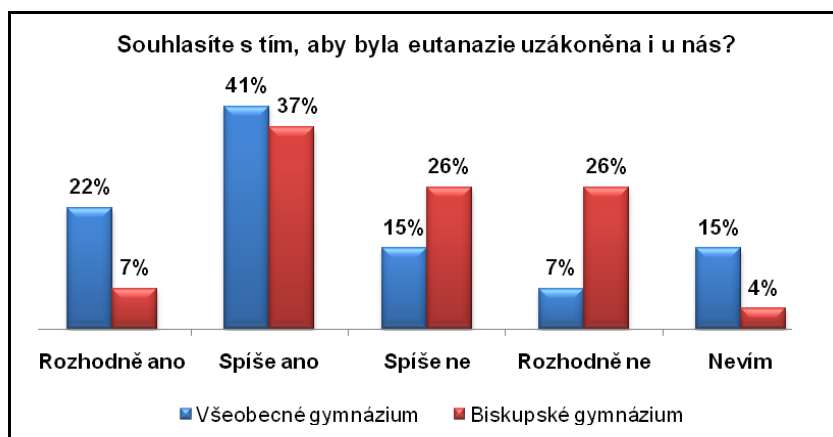

Za dostatečnou považuje péči o nemocné a umírající 56% studentů všeobecného gymnázia (ale pouze v kategorii spíše ano) a 37% studentů Biskupského gymnázia. Stejná je u obou typů škol četnost v hodnocení péče jako nedostatečné (37% pro spíše ne a rozhodně ne u obou typů škol). Celkově lze konstatovat, že u studentů všeobecného gymnázia převažuje domněnka, že péče je ještě dostačující, u studentů Biskupského gymnázia převažují pochybnosti - 26% neví.

Další série otázek se týká vlastních názorů a postojů studentů k uzákonění eutanazie, důvodů pro její zavedení a rovněž názorů na možnosti jejího zneužití.

V otázce č. 6 jsou zjišťovány názory studentů na **uzákonění eutanazie v našem státě**.

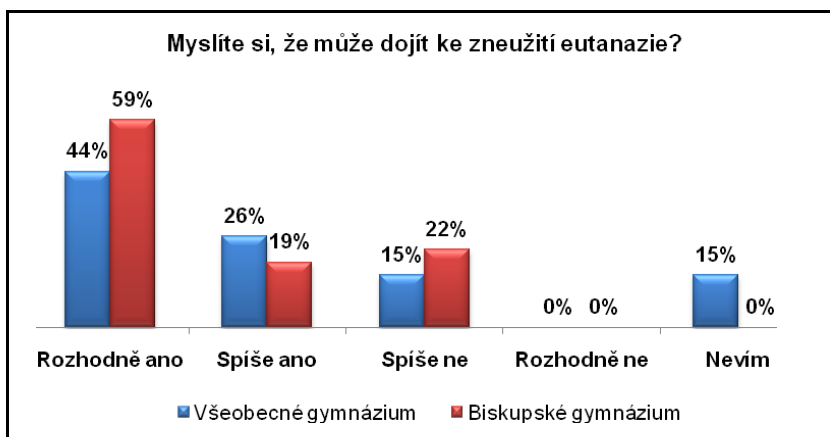
Graf č. 6

Z grafu vyplývá, že pro zavedení eutanazie je 63% studentů všeobecného gymnázia a 44% studentů Biskupského gymnázia. Proti zavedení je 22% studentů všeobecného gymnázia a 52% studentů Biskupského gymnázia. Z uvedených výsledků plyne, že většina studentů všeobecného se vyslovila pro zavedení eutanazie, většina studentů Biskupského gymnázia proti zavedení eutanazie, byť ani v jednom typu školy nepanoval názor jednoznačný.

Sedmá otázka se zabývá názory studentů na téma **možnosti zneužití eutanazie**.

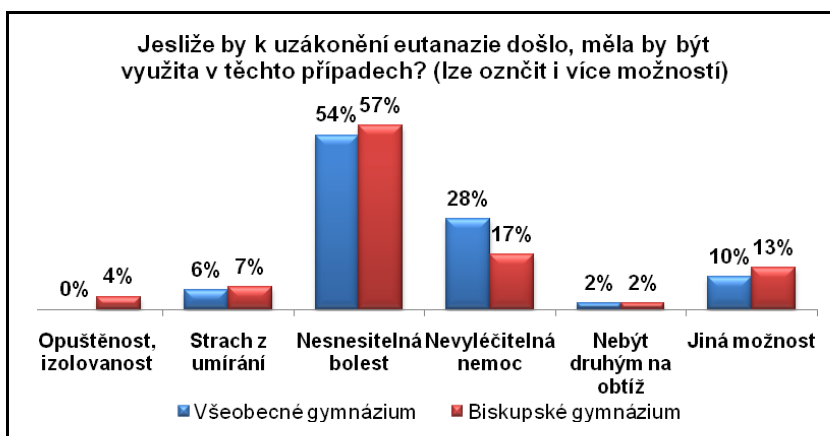
Graf č. 7

Větší shoda, než v otázce zavedení eutanazie, je v hodnocení možností jejího zneužití. Celkem 70% studentů všeobecného gymnázia a 78% studentů Biskupského gymnázia se domnívá, že eutanazie je zneužitelná. Zajímavý je rovněž fakt, že přesvědčen o tom, že nemůže dojít ke zneužití není nikdo.

Otázka číslo 8 zkoumá, **ve kterých případech by měla být použita eutanazie**, pokud by k jejímu zavedení došlo (u této otázky studenti mohli volit více možností).

Graf č. 8

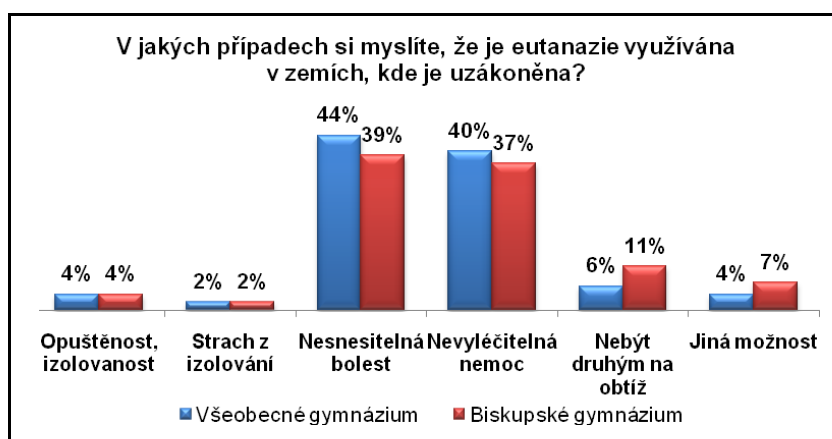
Obě skupiny studentů se v první řadě přiklánějí k možnosti zavedení eutanazie v případě nesnesitelné bolesti (54% studentů všeobecného a 57% studentů

Biskupského gymnázia), na druhém místě v případě nevléčitelné nemoci (28% studentů všeobecného a 17% studentů biskupského gymnázia), ostatní případy, a to opuštěnost a izolovanost nemocného, strach z umírání a „nebýt druhým na obtíž“ mají přibližně stejnou četnost výskytu.

Z druhého pohledu z hodnocení výsledků vyplývá, že k zavedení eutanazie studenti přistupují z hlediska nemocného (jeho bolest, jeho nemoc), ne z hlediska sociálního a vztahového (je opuštěný, je izolovaný, nechce být druhým na obtíž).

Devátá otázka navazuje na předchozí. Zkoumá, **v jakých případech si respondenti myslí, že je eutanazie používána v zemích, kde je již uzákoněna.**

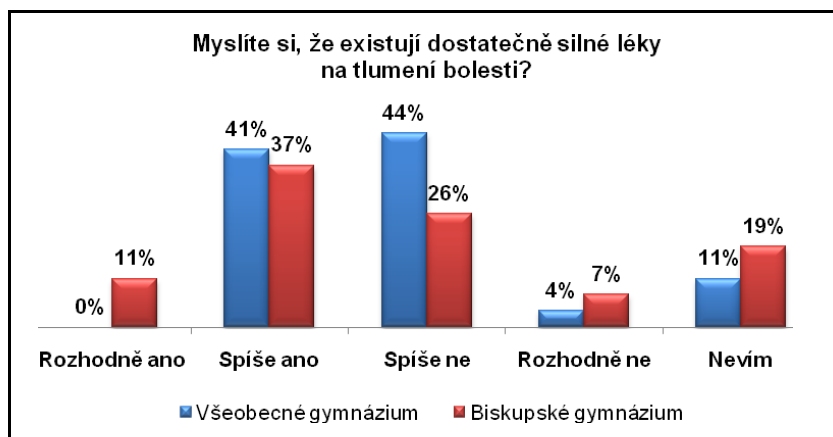
Graf č. 9

Z grafu je patrné, že rozložení četnosti je podobné, jako v předchozí otázce. Studenti se domnívají, že nejvíce je eutanazie využívána v případě nesnesitelné bolesti (44% studentů všeobecného a 39% studentů Biskupského gymnázia) a v případě nevléčitelné nemoci (40% studentů všeobecného a 37% studentů Biskupského gymnázia). Stejně jako v předchozí otázce jsou četnosti v ostatních případech zanedbatelné s výjimkou varianty „nebýt druhým na obtíž“ u studentů Biskupského gymnázia (11% respondentů).

Další 3 otázky zkoumají názory studentů na **možnosti tlumení bolesti a na hodnotu života v případě, že je odkázán na pomoc druhých.**

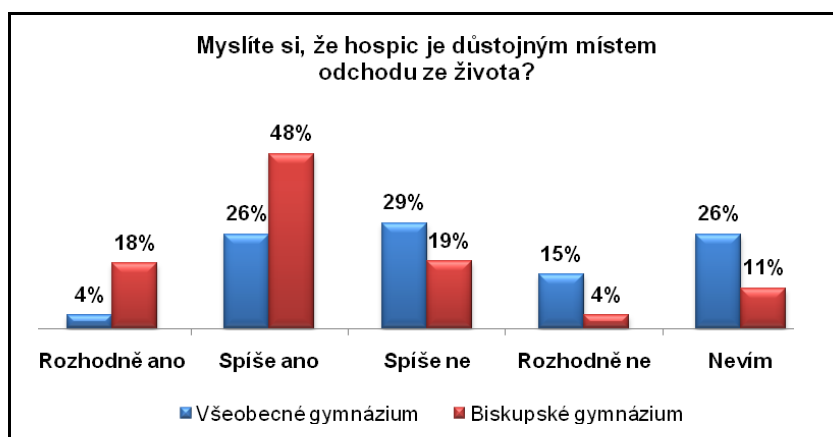
Graf č. 10

To, že existují dostatečně silné léky na tlumení bolesti si jednoznačně myslí pouze 11% studentů Biskupského gymnázia. 41% studentů všeobecného gymnázia. 37% studentů biskupského gymnázia si myslí, že spíše ano, celkem 48% studentů všeobecného gymnázia a 33% studentů Biskupského gymnázia si myslí, že spíše ne nebo rozhodně ne. Je rovněž patrné, že nezanedbatelná část respondentů nemá na účinnost tlumících léků vyhraněný názor.

Otázka č. 11: **Myslíte si, že hospic je důstojným místem odchodu ze života?**

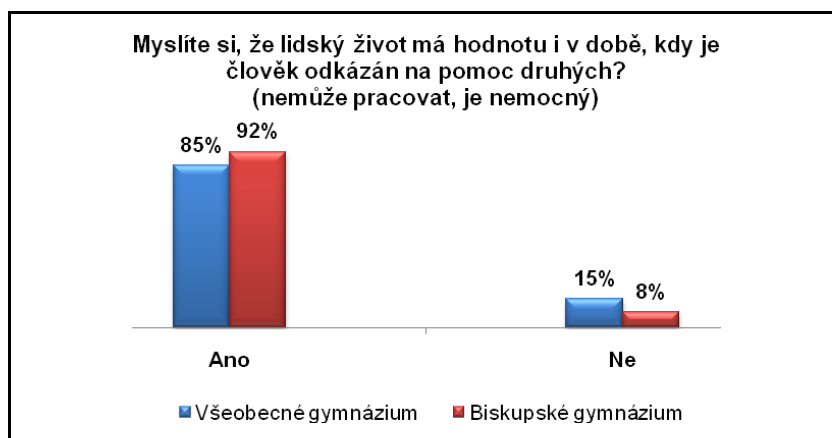
Graf č. 11

Hospic za důstojné místo k odchodu ze života považuje 30% studentů všeobecného gymnázia a 64% studentů Biskupského gymnázia. Odpověď, že hospic není důstojným místem pro odchod ze života zvolilo 44% studentů všeobecného gymnázia a 23% studentů Biskupského gymnázia. Velká skupina respondentů, především z řad studentů všeobecného gymnázia (26%, tedy jedna čtvrtina) nevěděla, jak s otázkou naložit.

Otázka č. 12: **Myslíte si, že má lidský život hodnotu i v době, kdy je člověk odkázán na pomoc druhých?**

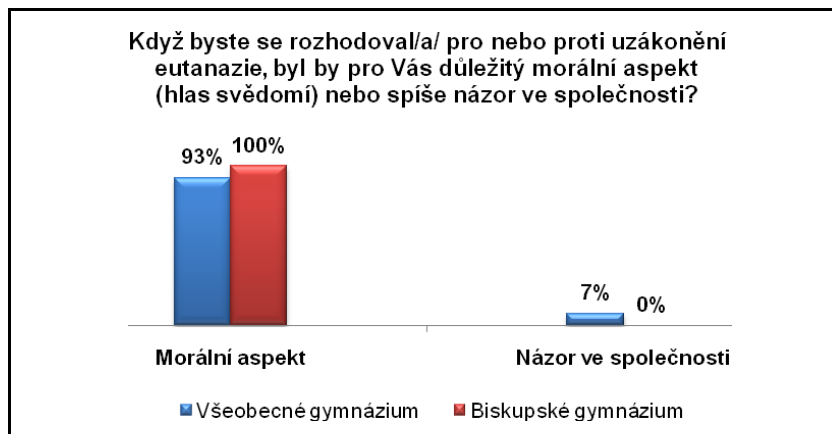
Graf č. 12

V odpovědích na otázku č. 12 v podstatě došlo ke shodě obou skupin respondentů na tom, že lidský život má hodnotu i v době, kdy je člověk odkázán na pomoc druhých.

Otázka č. 13 se týkala **faktorů, které by ovlivňovaly respondenty v případě, že by měli rozhodnout pro nebo proti uzákonění eutanazie.**

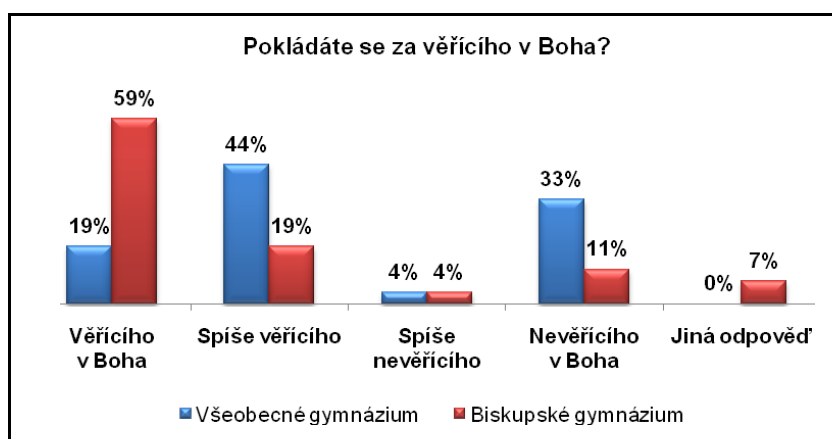
Graf č. 13

V odpovědi uvedlo 100% studentů Biskupského gymnázia, že v případě rozhodování o uzákonění eutanazie by se řídili morálním aspektem (hlasem svědomí). U studentů všeobecného gymnázia takto odpovědělo 93% respondentů, 7% respondentů ze všeobecného gymnázia by více zohledňovalo názor ve společnosti.

Otázka č. 14 měla identifikační charakter: **Pokládáte se za věřícího v Boha?**

Graf č. 14

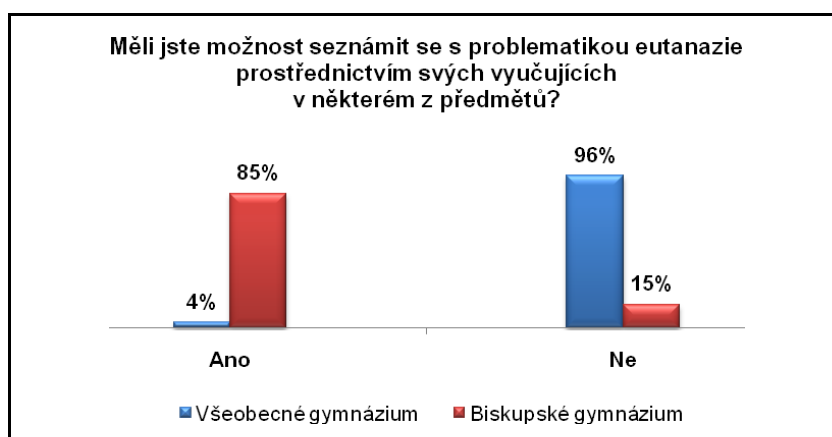

U studentů všeobecného gymnázia se za věřícího nebo spíše věřícího považuje 63% respondentů s třetinovým podílem odpovědí rozhodně ano, u studentů

Biskupského gymnázia je to 78% respondentů s dvoutřetinovým podílem odpovědí rozhodně ano.

Otázka č. 15: **Měli jste možnost seznámit se s problematikou eutanazie prostřednictvím svých vyučujících v některém z předmětů?**

Graf č. 15

Odpovědi na tuto otázku přinesly největší rozpor mezi respondenty všeobecného a Biskupského gymnázia. Víceméně jednoznačně studenti všeobecného gymnázia uvedli, že se s problematikou eutanazie prostřednictvím vyučujících v předmětech učebního plánu neseznámili (96% ne, 4% ano), stejně jednoznačně studenti Biskupského gymnázia uvedli, že se s problematikou eutanazie v předmětech setkali (85% ano, 15% ne).

5. Ověření hypotéz

Hypotéza č. 1: *Předpokládám, že studenti Biskupského gymnázia se mohli spíše seznámit při výuce (např. náboženství) s některými aspekty utrpení, umírání a tím i s problematikou eutanazie. Studenti všeobecného gymnázia se s problematikou eutanazie prostřednictvím svých vyučujících v některém z předmětů spíše neseznámili.*

Tato hypotéza se mi potvrdila. Víceméně jednoznačně studenti všeobecného gymnázia uvedli, že se s problematikou eutanazie prostřednictvím vyučujících

v předmětech učebního plánu neseznámili (96% ne, 4% ano), stejně jednoznačně studenti Biskupského gymnázia uvedli, že se s problematikou eutanazie v předmětech setkali (85% ano, 15%).

Hypotéza č. 2: *Je pravděpodobné, že studenti Biskupského gymnázia s uzákoněním eutanazie souhlasit spíše nebudou. Studenti všeobecného gymnázia spíše s uzákoněním eutanazie souhlasit budou.*

Tato hypotéza se mi také potvrdila, i když jsem očekávala, že studenti Biskupského gymnázia se v daleko větší míře vysloví proti uzákonění eutanazie. Ze šetření vyplývá, že názory na uzákonění eutanazie studentů v naší zemi jsou velmi rozdílné.

Z grafu vyplývá, že pro zavedení eutanazie je 63% studentů všeobecného gymnázia a 44% studentů Biskupského gymnázia. Proti zavedení je 22% studentů všeobecného gymnázia a 52% studentů Biskupského gymnázia. Z uvedených výsledků plyne, že většina studentů všeobecného gymnázia se vyslovila pro zavedení eutanazie, většina studentů Biskupského gymnázia proti zavedení eutanazie, byť ani v jednom typu školy nepanoval názor jednoznačný.

Hypotéza č. 3: *Domnívám se, že studenti Biskupského gymnázia si budou spíše myslet, že utrpení v životě člověka má smysl. Naopak studenti všeobecného gymnázia si budou myslet, že utrpení smysl nemá.*

Tato hypotéza se mi také potvrdila. V otázce smyslu utrpení v životě se názory studentů všeobecného a Biskupského gymnázia významně lišily. To, že utrpení v životě má smysl se domnívá jedna třetina studentů všeobecného gymnázia (celkem 33% pro rozhodně ano a spíše ano) oproti třem čtvrtinám studentů Biskupského gymnázia (celkem 78% pro rozhodně ano a spíše ano). Polovina studentů všeobecného gymnázia (52% pro spíše ne a rozhodně ne) a desetina studentů Biskupského gymnázia se domnívá, že utrpení smysl nemá.

Hypotéza č. 4: *Je velice pravděpodobné, že jak studenti všeobecného, tak i studenti Biskupského gymnázia si budou uvědomovat možnost zneužitelnosti eutanazie.*

Také tato poslední hypotéza se mi potvrdila. Větší shoda, než v otázce zavedení eutanazie, je v hodnocení možností jejího zneužití. Celkem 70% studentů všeobecného gymnázia a 78% studentů Biskupského gymnázia se domnívá, že eutanazie je zneužitelná. Zajímavý je rovněž fakt, že přesvědčen o tom, že nemůže dojít ke zneužití, není nikdo.

6. Diskuse

Některými otázkami, které jsou součástí výzkumu, jsem se zabývala i v teoretické části. Chtěla bych se zamyslet nad získanými praktickými poznatky.

Z výsledků, které jsem získala šetřením, mě nejvíce překvapila nejednoznačnost postoje, především studentů Biskupského gymnázia, k zavedení eutanazie v České republice.

Z těchto odpovědí je možné vyčíst, že se v naší společnosti prosazuje *mens euthanastica*, myšlení nakloněné eutanazii, jak o tom hovoří Benedikt VI. v encyklice *Caritas in veritate*. Podle něj je to scestný projev nadvlády nad životem, který je už za určitých okolností považován za nehodný žití. Dále hovoří o tom, že za těmito scénáři stojí kulturní postoje, které popírají lidskou důstojnost a naopak, tyto praktiky mají živit materialistické a mechanistické pojetí lidského života.¹⁰¹

Současná technická společnost, o které výstižně hovoří Peter Berger ve své knize *Vzdálená sláva*, je pluralistická, relativistická a člověk si vytváří vlastní názory bez návaznosti na tradiční kulturou vnímané hodnoty. Z toho pak plynou velmi rozdílné názory na některé zásadní otázky v životě člověka.¹⁰²

¹⁰¹ srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, článek 75

¹⁰² srov. BERGER, P. *Vzdálená sláva*, str. 60

Při vyhodnocování dotazníku bylo pro mě zajímavé, že 78% studentů Biskupského gymnázia si myslí, že utrpení člověka v jeho životě smysl má a ze studentů obou gymnázií nebyl ani jeden, který by si nemyslel, že eutanazie může být zneužita. Přesto studenti cestu uzákonění eutanazie ve velké míře vidí jako možné řešení složité situace.

Také mě při vyhodnocování zaujalo, že i když 96% studentů všeobecného gymnázia uvedlo, že se problematikou eutanazie prostřednictvím svých vyučujících neseznámili a naproti tomu 85% studentů Biskupského gymnázia uvedlo, že tuto možnost měli, výsledek, který se týkal informací o eutanazii a uzákonění eutanazie, nebyl až tak rozdílný.

Tuto skutečnost si vysvětluji tak, že k víře v Boha se přihlásilo 63% studentů všeobecného gymnázia. Což je počet celkem vysoký a tito studenti se mohou s učením církve setkávat ve svých rodinách, společenstvích i v kostelích. Podle výsledků z dotazníku ale pouze 22% ze 63% studentů, kteří se přihlásili k víře v Boha, zároveň byli proti uzákonění eutanazie. Ze studentů Biskupského gymnázia se k víře v Boha přihlásilo 78% a jen 52% z nich nesouhlasilo s uzákoněním eutanazie.

V dotazníku také byla souvislost mezi vírou a postojem k uzákonění eutanazie patrná. Pouze 3 studenti, kteří se pokládají za nevěřící, nebyli pro uzákonění eutanazie.

Čtyři studenti Biskupského gymnázia v dotazníku uvedli, že měli možnost zúčastnit se přednášky MUDr. Marie Svatošové ve dnech Akademického tridua, které se každoročně koná na jejich gymnáziu. Tématem přednášky byla eutanazie a hospicová péče.

Tito studenti měli jednoznačný a pozitivní názor na význam hospicové péče a jednoznačně negativní postoj k zavedení eutanazie. Při vyhodnocování dotazníků těchto studentů jsem si uvědomila, jak velký význam má tento typ přednášek, jak je důležité studenty s touto problematikou seznamovat i mimo školní, vyučovací hodiny.

Bylo pro mě také zajímavé zjištění, že uzákonění eutanazie z důvodu opuštěnosti, izolovanosti, nebýt jiným na obtíž se jako důvod v dotazníku téměř

neprojevili. V odborné literatuře, např. Marty Munzarové, se tento důvod uvádí jako častá příčina žádosti o eutanazii v zemích, kde tato možnost již existuje. Tuto situaci potvrzuje i Benedikt XVI. v encyklice *Caritas in veritate*, když hovoří o samotě a izolovanosti člověka jako nejbolestivějším druhu chudoby.^{103 104}

Různé druhy chudoby často vznikají z odmítnutí Boží lásky, z prvotního uzavření se člověka v sobě samém. Takový člověk se domnívá, že si vystačí sám, nebo že je jen bezvýznamným a pomíjivým jevem v náhodně vzniklém vesmíru.

Člověk je odcizen, když je sám nebo když se odtrhává od reality, když odmítá myslet a věřit v nějaký Základ. Celé lidstvo je odcizeno, když důvěřuje pouze lidským plánům.

Závěr

Diskuze, které se v současnosti vedou kvůli otázce uzákonění eutanazie mají, jak jsem již dříve uvedla, spojitost se současnou technickou, pluralitní, relativistickou, individualistickou a sekularizovanou společností.

Další problém, který vyvstává, a o kterém se neustále diskutuje, je stárnutí Evropy i naší země. Demografické a socioekonomické analýzy ukazují, že už v příští generaci nebude pro stále se zmenšující část ekonomicky aktivních Evropanů vůbec snadné uživit stále rostoucí počet důchodců. Lze se obávat toho, že budou vznikat konflikty generační, - a možné je si i představit, jak hrozně by v těchto konfliktech mohla být zneužita legalizace eutanazie. Už nyní se ukazují výrazné rozdíly v politických preferencích generací – staří lidé, pokud byli zvyklí celý život prosazovat své zájmy, volí strany a politiky, kteří jim slibují sociální zajištění pomocí vysokých daní, mladí si zas uvědomují, že takové daňové zatížení zásadně podvazuje ekonomickou dynamiku společnosti.

¹⁰³ srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, článek 53,

¹⁰⁴ srov. MUNZAROVÁ, M. et al. *Proč ne eutanazii aneb být či nebýt?*, str. 13

Politikům, kterým jde především o volební preference, se orientují především na zájmy rostoucího počtu voličů a zájem mladých lidí o volby není nijak výrazný.¹⁰⁵

Finanční situace a náklady spojené s péčí o nemocné a potřebné, je také často diskutovaná otázka. Tomáš Sedláček, ekonom, a bývalý poradce prezidenta Havla, se ve své knize *Ekonomie dobra a zla* zabývá základními otázkami poslání ekonomie. Odpovídá na otázky, jestli je správné konat dobro nebo je-li lepší počítat náklady a zisky a ekonomiku vyučovat jen jako nauku o maximalizaci bohatství.¹⁰⁶

Současná situace ale spíše hovoří o tom, že ekonomie jako věda některé základní hodnoty postrádá. Důsledkem takového chování jsou pak vážné krize, které na nedobrou situaci upozorňují. Ekonomické hledisko by nemělo převládat při rozhodování o člověku. Na negativní souvislost ekonomiky a eutanazie upozorňuje i lékařka Marta Munzarová ve svých publikacích, které jsem zmiňovala v teoretické části.

Člověk se nemůže nechat svádět myšlenkou, že technika si vystačí sama, když si člověk klade jen otázku jak a neptá se proč. Vytváří se technicistní mentalita, která klade rovnítko mezi tím, co je pravda a tím, co je proveditelné. Klíčem k rozvoji je ale rozum, který je chopen myslet technicky a zároveň chápat plně lidský smysl jednání člověka v horizontu celistvého smyslu bytí lidské osoby. Odtud plyne naléhavá potřeba výchovy k eticky odpovědnému užívání techniky.¹⁰⁷

Marta Munzarová v Deklaraci o eutanazii uvádí, že největšími zastánci eutanazie jsou mladí a zdraví lidé. Je důležité obracet se především na ně a předávat jim poselství o nedotknutelnosti života. Upozornit je a vysvětlit jim, že eutanazie je nemístnou odpovědí na lidské utrpení, že je v rozporu s eticky obhajitelným vztahem mezi lékařem a jeho nemocným pacientem a že také uzákonění eutanazie vede ke kluzkému svahu. Neexistuje žádné morální, právní

¹⁰⁵ srov. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*, str. 186

¹⁰⁶ srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, str. 257

¹⁰⁷ srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, strana 88-92

nebo sociální opodstatnění pro legalizaci eutanazie. Dobro by bylo iluzorní a sociální konsekvence hrůzné.¹⁰⁸

Jak jsem se mohla přesvědčit z vyplněných dotazníků, existuje cesta, která by mohla pomoci studentům a mladým lidem zorientovat se v problematice eutanazie. Je možné formou vzdělávání, přednášek, návštěvou hospiců apod. studentům ukázat, že eutanazie není smrt dobrá, ani důstojná a ani milosrdná. Naše současné školství je ustrojeno spíše encyklopedicky, studenti získávají mnoho informací z různých oborů, ale je jen málo zaměřeno na řešení nejvlastnějších otázek života a světa. V tomto směru mohou pedagogové udělat velký kus práce.

Také tlak médií a celospolečensky negativní postoj k etickým otázkám, změna hodnot ve společnosti, pluralismus, to vše ovlivňuje názory mladých lidí. Nejsou uchráněni ani studenti, kteří pocházejí z křesťanských rodin.

Studovat etiku má určitě velký význam a smysl, neboť se zde studenti mohou učit nejdůležitějšímu umění, umění správně žít. Naučit se rozhodovat, jaké jednání je správné a jaké špatné, naučit se rozlišovat mezi dobrem a zlem a uvědomovat si cíl vlastní existence.

¹⁰⁸ srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii*, strana 11

Seznam literatury:

1. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994.
ISBN 80-7113-111-3.
2. ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha: Logos, 1989.
ISBN 80-7178-804-X
3. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
ISBN 978-80-7195-414-9
4. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. Praha: Paulínky, 2008.
ISBN 978-80-86949-41-3
5. BERGER, P. *Vzdálená sláva*. Brno: Nakladatelství Barrister & Principal, 1993.
ISBN 80-85947-18-8
6. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991.
ISBN 80-7113-009-5
7. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
ISBN 80-7161-692-3
8. IUVENALIS, D. *Satiry*. Praha: Svoboda, 1972.
ISBN neuvedeno
9. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995.
ISBN 80-71133-139-3
10. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*. Praha: Zvon, 1999.
ISBN 80-902708-0-8
11. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*. Praha: Zvon, 1984.
ISBN 80-7113-151-2
12. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*. Praha: Zvon, 1994.
ISBN 80-7113-114-8
13. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace o eutanazii: Bona et iura*.
Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
ISBN 978-80-7195-334-0

14. MUNZAROVÁ, M. *Eutanazie nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005.
ISBN 80-247-1025-0
15. MUNZAROVÁ, M. et al. *Proč ne eutanazii aneb být či nebýt?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
ISBN 978-80-7195-304-3
16. ONDOK, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicina.* Praha: Triton, 2005.
ISBN 80-7254-486-1.
17. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla.* Praha: Nakladatelství 65. pole, 2009
ISBN 978-80-903944-3-8
18. VÁCHA, M. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země.* Brno: Cesta, 2008.
ISBN 978-80-7295-104-8
19. VOZÁR, J. *Eutanázia, právne aspekty.* Pezinok: Fischer&Korprint,1995.
ISBN 80-967469-2-8

Elektronický dokument

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Dokument Ke hledání universální etiky - nový pohled na přirozený zákon.* [online]. [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:
<http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20090520_legge-naturale_it.html>

COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE. *Alla Ricerca di Un'etica Universale: Nuovo Squardo Sulla Legge Naturale* [online]. [aktualiz.2008-12-06]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné na WWW:
<http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20090520_legge-naturale_it.html>

Seznam příloh

Příloha I Dotazník

Přílohy

Příloha I

Dotazník

„Názory a postoje studentů dvou gymnázií k problematice eutanazie.“

Dobrý den,

jmenuji se Eva Vráblová a jsem studentkou 3: ročníku Sociální a charitativní práce Teologické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích. V rukou držíte dotazník, který slouží jako prostředek výzkumu nazvaného „Názory a postoje studentů dvou gymnázií k problematice eutanazie“. Výzkum je součástí mé bakalářské práce na téma: Eutanazie a důstojnost člověka v katolickém učení církve. Cílem tohoto šetření je zmapovat postoje studentů ke stále aktuální otázce eutanazie. Dotazník obsahuje 15 otázek. Každá má na výběr z několika odpovědí. U některých můžete zaškrtnout i více odpovědí a vyjádřit svůj názor.

Žádám Vás tímto o vyplnění dotazníku, který je dobrovolný a anonymní.

Děkuji, Eva Vráblová

1. Víte, co znamená pojem eutanazie?

- a) ano
- b) ne
- c) nejsem si jist(á)

2. Myslíte si, že v některých zemích je eutanazie již uzákoněná?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

3. Máte zkušenost ve svém okruhu blízkých s někým, kdo umíral?

- a) ano
- b) ne

4. Myslíte si, že má utrpení v životě člověka smysl?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

5. Myslíte si, že je v ČR dostatečná péče o nemocné a umírající?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

6. Souhlasíte s tím, aby byla eutanazie uzákoněna i u nás?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

7. Myslíte si, že může dojít ke zneužití eutanazie?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

8. Jestliže by k uzákonění eutanazie došlo, měla by být využita v těchto případech? (můžete zaškrtnout i více možností)

- a) opuštěnost, izolovanost nemocného
- b) strach z umírání
- c) nesnesitelná bolest
- d) nevyléčitelná nemoc
- e) nebýt druhým na obtíž
- f) jiná možnost

9. V jakých případech si myslíte, že je eutanazie využívána v zemích, kde je uzákoněna?

- a) opuštěnost, izolovanost nemocného
- b) strach z umírání
- c) nesnesitelná bolest
- d) nevyléčitelná nemoc
- e) nebýt druhým na obtíž
- f) jiná možnost

10. Myslíte si, že existují dostatečně silné léky na tlumení bolesti?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

11. Myslíte si, že hospic je důstojným místem odchodu ze života?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

12. Myslíte si, že má lidský život hodnotu i v době, kdy je člověk odkázán na pomoc druhých? (nemůže pracovat, je nemocný)

13. Když byste se rozhodoval/a/ pro nebo proti uzákonění eutanazie, byl by pro Vás důležitý morální aspekt /hlas svědomí/ nebo spíše názor ve společnosti?

14. Pokládáte se za:

- a) věřícího v Boha
- b) spíše věřícího v Boha
- a) spíše nevěřícího v Boha
- b) nevěřícího v Boha
- c) jiná odpověď

15. Měli jste možnost seznámit se s problematikou eutanazie prostřednictvím svých vyučujících v některém z předmětů? Jestli ano, ve kterém?

Děkuji za odpovědi a za Váš čas

Abstrakt

Vráblová, E. *Eutanazie a důstojnost člověka v katolickém učení církve*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie.
Vedoucí práce: Mgr. Martina Pavelková.

Klíčová slova: eutanazie, utrpení, lidská důstojnost, naděje, dobro, zlo, Bůh, pravda, rozum, svědomí, studenti všeobecného gymnázia v Moravských Budějovicích, studenti Biskupského gymnázia v Brně.

Práce se věnuje problematice eutanazie v ČR a obhajobě lidské důstojnosti v katolickém učení církve. Teoretická část je rozdělena do 2 kapitol. První se zabývá historickým vývojem eutanazie, vymezením pojmu eutanazie, motivy pro eutanazii v současnosti, pohledem víry a hospicovým hnutím. Druhá kapitola se zabývá lidskou důstojností a významem naděje z pohledu katolického učení církve v situaci nemoci, bezmoci a umírání.

Praktická část obsahuje analýzu a srovnání názorů a postojů na problematiku eutanazie mezi studenty Biskupského gymnázia v Brně a všeobecného gymnázia v Moravských Budějovicích.

Abstract

Euthanasia and man's dignity in catholic teaching of the church

Key words: euthanasia, suffering, man's dignity, hope, good, evil, God, truth, intellect, conscience, students of grammar school in Moravske Budejovice, students of Bishop Grammar school in Brno.

The bachelor thesis deals with the problem of euthanasia in the CR and defence of the man's dignity in catholic teaching of the church. The theoretical part is divided into two sections. The first section is about historical development of the euthanasia, definition of the euthanasia, motives for the euthanasia nowadays, the view of the church and hospice organization. The second section is about man's dignity and about the meaning of the hope from the view of catholic teaching of the church in the hospital, about helplessness and dying. The practical part includes analysis and comparison of the views and attitudes on the problems of euthanasia among students of the Bishop grammar school in Brno and students of the grammar school in Moravske Budejovice.